

У ЧОРА споўнілася дваццаць год з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Гэтая дата адгукнулася ў сэрцах мільянаў, што былі ўдзельнікамі самаахвярнага барацьбы савецкага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Гэтая дата адгукнулася і ў сэрцах юных, маладых, што ўжо ўгадаліся пад мірным небам Радзімы, пасля таго, як змоўлі гарматы.

Гэтая дата напаміла ўсім людзям: — Будзьце пільнымі! Барацьбе міру! Не дайце пэўтарыцца трагедыі, што забрала мільёны жыццяў, што прынесла чалавецтву незлічоныя пакуты.

«Сёння, у дваццатую гадавіну з дня вераломнага нападз гітлераўскай Германіі на Савецкі Саюз,— гаварыў таварыш М. С. Хрушчоў у сваёй прамове на сходзе прадстаўнікоў грамадскасці Масквы 21 чэрвеня 1961 г.—нашы думкі звяртаюцца да тых, хто аддаў сваё жыццё за свабоду і незалежнасць вялікай Савецкай Радзімы. Ніколі не згаджацца з памылкамі народа вялікі подзвіг слаўных воінаў Савецкай Арміі, Ваенна-Марскога Флоту, доблесных партызан і партызанак, якія загінулі, смерцю храбрых у бах супраць фашысцкіх захопнікаў. Мы вечно будзем памятаць аб мільёнах мірных савецкіх людзей, якія загінулі ў гэтай страшнай вайне. У нашай краіне няма такой сям'і, якая не страціла б мужа або сына, брата ці бацьку, дачку або састру».

Вялікая Айчынная вайна пачалася ў ходзе другой сусветнай вайны, спароджанай супрачэснасці сучаснага маналістычнага капіталізму і развязаанай германскімі імперыялістамі.

У той час Германія была моцнай і эканамічна і ваенных адносінах дзяржавай. Гэтую моц яна набыла дзякуючы пасобіцтвам амерыканскіх, англійскіх і французскіх маналіі, якія разлічвалі знайсці ў асобе германскага імперыялізму сілу, здольную разграміць першую ў свеце сацыялістычную дзяржаву, задушыць міжнародныя рабочыя і камуністычны рух. Але палітыка паўтурналася ў тэрміне супраць тых, хто яму дапамагаў у збройнай, Англія, ЗША, Францыя вымушаны былі пайсці на супрацьдзейнасць з намі, каб выражаваць уласнае існаванне. Германскі фашызм прагнуў сусветнага панавання. Ён занявольваў адну за другой краіны Еўропы.

22 чэрвеня 1941 года германскі фашызм рынуўся на савецкую зямлю. Ён нес смерць і знішчэнне. Запалалі нашы гарады і сёлы. Такіх з чорнай савецкай нашчад-на дратавалі збыжыну на палка, якою так дбайна вырощвалі жаласнікі. Знішчыць дзесяткі мільянаў савецкіх людзей, расцяляць нашу Радзіму, ператварыць яе ў калонію — вось якая мэта была ў гітлераўскай Германіі.

Над Савецкай краінай нависла вялікая небяспека. Гэта было вяр-пабаванне, якое раней ніколі не ведала гісторыя.

У смях чужыя ўлады, выпі-канцы нечаканасцю нападз вора-га, нашымі нядушамі і першым этапе ваенных дзеянняў і часовай стратэй велізарнай тэрыторыі, захопленай гітлераўцамі, савецкі народ пад кіраўніцтвам Камуні-стычнай партыі здолеў мабілізаваць сілы для адпору захопні-кам, звакіраваць у тыл тысячы прамысловых прадпрыемстваў, арганізаваць зладжваючую ваенную гаспадарку, рэзка павялічыць вы-творчасць зброі, рашуча па-вярнуць чод ваіны ў сваю карысць і дабіцца поўнай перамогі над ворагам.

Савецкі народ правяў сепарэ-днюю стойкасць, велі духу, пелі-маны сацыялістычны патрыятызм. У імя перамогі над ворагам савецкі народ без вагання пайшоў на суровыя выпрабаванні і вялі-каахвяры. Гераніча змагаліся воі-ны на фронце. Самаахвярна пра-цавалі рабочыя на заводах, кал-гаснікі на палях. На тэрыторыі, часова захопленых партызанскіх раёнаў, разгарнуўся магутны партызанскі рух. У адзіным імкненні перама-чы жылі і змагаліся савецкія люд-зі. Гэта быў масавы гераізм. Гэ-та быў гераізм усяго народа, які вынес на сваіх плячах асноўны цяжар другой сусветнай вайны, каму належыць рашаючая роля ў разгроме фашысцкай Германіі і яе саюзнікаў.

Перамога Савецкага Саюза была глыбока заканамерная, яна вы-нікала з карных пераваг са-цыялістычнай сістэмы.

Перамога Савецкага Саюза была сусветна-гісторычная, яна тры-вала да ліквідацыі фашысцкіх парадкаў у Германіі і ў заняво-леных ёю краінах Еўропы. Галоў-ным вынікам другой сусветнай вайны з'явілася карнае змянен-не судоснасці сіл у карысць сацы-ялізма. Перамога сацыялістычнага разволюцца ў Кітаі і ў рэдзе ін-

Пад мірным небам

— Мамачка, якая цудоўная раніца! Фотаэцюд С. Чыршкіна.

НЯХАЙ ПАНУЕ МІР НА ЗЯМЛІ!

шых краін. Узнікла сусветная сі-стэма сацыялістычных дзяржаў. На новую, больш высокую ступе-ню ўзнікў рабочы і камуні-стычны рух ва ўсім свеце. З на-чынанай сілай разгарнулася на-цыянальна-вызваленчая барацьба народаў каланіяльных і залежных краін.

Мінаюць гады, усё больш і больш аддаляюцца, адыходзяць у гісторыю падзеі суровай вайны, але не меркне святло нашай вя-лікай перамогі. Памяць народная беражэ легенды і былі аб гераіч-ных подзвігах сыноў і дачок Айчын-най. Растуць новыя і новыя пака-ленні моладзі, яна пазнае праўду аб Вялікай Айчыннай вайне ад сваіх бацькоў, з твораў літэра-туры і мастацтва, пазнае глыбокі сэнс самазаахоранага служэння Ра-дзіме. І немагчыма перабольшыць таго сепарэды невмірнага зна-чэння баювых традыцый, гераічных подзвігаў народа для справы камуністычнага выхавання падра-стаючых пакаленняў. Немагчыма перабольшыць значэння твораў літэратуры і мастацтва, у якіх прадэіава, у высокамастацкай фор-ме адлюстравана гераічнае бар-ацьба савецкіх людзей супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Савецкая літэратура і мастацтва заўсёды былі моцна свая непар-ульным адінствам з народам. У іх агуліны ідэалы, агуліныя мэ-ты. З першых дзён Вялікай Ай-чыннай вайны савецкія літэратуры і дзеячы мастацтва ўключыліся ў барацьбу з ворагам. На пераходнай лініі разам з салдатамі можна бы-ло убачыць і пісьменніка, і маста-ка, і кінаператара. У сваіх творах яны ўспалілі гераізм савецкіх воінаў, натхнялі іх на подзвігі, па-казвалі самаадданую працу наро-да, які забяспечваў фронт усім не-абходным.

Вялікая Айчынная вайна нарадзі-ла велізарную літэратуру, велізар-ную скарбніцу твораў мастацтва, у якіх адлюстраваны ратныя ста-рокі гісторыі Савецкай Радзімы. Гэтая скарбніца няспынна папаўня-лася ў пасляваенныя гады, па све-жих слядах вялікіх падзей. Папаў-няецца яна і цяпер. Пастырычныя рашэнні XX і XXI з'ездз КПСС, а таксама ліквідацыя вынікаў куль-ты асобы спрыялі таму, што ў ад-люстраванні Вялікай Айчыннай вайны адкрыліся новыя перспе-ктывы. Галоўная адметная рыса лепшых твораў аб Вялікай Айчын-най вайне заключаецца ў тым, што ў іх гераізм савецкага чалавека па-казаны як высокае патрыятычнае паводзіне, як сядомае сама-ахвяраванне ў імя камуністычных ідэалаў, што аўтары гэтых твораў імкнуліся падаць шырокія кары-ны, шырокія даягляды.

У сувязі з гэтым нельга не за-значаць, што ў апошні час з'яві-ліся асобыя творы аб вайне з вуз-кімі гарызонтамі, з гераімі, чый унутраны свет абмежаваны і не-выразны, творы, дзе якраз занад-баны той сепарэды гераічны па-

чатак, які ўласцівы нашым леп-шым мастацкім здабывкам. Вядома, што як ні шмат у нас створана кніг і твораў мастацтва аб Вялікай Айчыннай вайне, але гэ-тая тэма не вычарпана. Нашы пісьменнікі і мастакі не раз яшчэ будуць звяртацца да гэтай натх-няючай тэмы. І несумнінна, што но-выя поспехі будучы зааважаны як-раз на шляху глыбока прадэіага казку гераічнага, на шляху высо-камастацкага асэнсавання з'яў і падзей ваеннага часу.

Даўно адгрымела ваіны. Яна дла памятных, павучальных урокі аматарам агрэсіі. Аднак жа такая ўжо сутнасць маналістыў, што яны не сунімаюцца. Тыя ж самыя рэакцыяныя сілы капіталістычных краін, віватыя ў развязаанай другой сусветнай вайны, не адмо-віліся ад сваіх варожых чала-вечту панаў, не склалі зброі. Амерыканскія імперыялісты разам са сваімі саюзнікамі стварылі гі-ганцкі апарат ваіны. Яны агрэ-сіўна заваля адгрэсіўныя блокі і мноства ваенных баз вакол граіцы Савецка-га Саюза і іншых сацыялістычных краін. Яны накіпалюць велізар-ныя запасы аядерна-ракетнай зброі. Яны зноў сядзейнічаюць ад-раджэнню прагнага германскага імперыялізму.

Але сілы міру сёння непараў-нальна больш моцныя, чым гэ-та было дваццаць год назад. Сёння ёсць магутны лагер сацыялізма. Сусветная сістэма сацыялістычных краін мацнее з кожным годам і ператвараецца ў рашаючы фактар развіцця чалавечага грамадства. Сёння ва ўсім свеце шырока раз-гарнуўся рух прыкільнікаў міру. Савецкі Саюз ідзе ў авангардзе змагароў за мір, за мірнае суі-снаванне дзяржаў з розным гэр-манічным ладам, за нацыянальную незалежнасць і сацыяльны пра-грэс, за далаежае згуртаванне вя-лікай садружніцкай сацыялістыч-ных краін.

«Мы, камуністы,— падкрэсліў таварыш М. С. Хрушчоў у сваёй прамове на сходзе прадстаўнікоў грамадскасці Масквы 21 чэрвеня 1961 г.,—верым у перамогу вялі-кіх ідэй марксізма-ленінізма, у імя якіх, не шкадуемы ні сіл, ні жыцця, савецкія людзі змагаліся ў гады другой сусветнай вайны. І імёна таму, што мы верым у свае ідэі, мы выступалі і выступ-аем за мір і дружбу паміж на-родамі, змагамся за ўсвагульнае раззбярэнне».

Савецкі народ заняты стварэн-няй працы па выкананню сямі-годнага плана. Адзначаючы два-ццатую гадавіну Вялікай Айчыннай вайны, шунаючы памяць мільянаў сваіх сыноў і дачок, што загінулі ў бітвах з фашызмам, савецкі на-род рашуча выступае супраць про-шых агрэсараў. З ім салідарны ўсе простыя людзі свету. Яны па-бараюць: — Не дапусцім новай імперыя-лістычнай бойні! Няхай пануе мір на зямлі!

ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАУ БССР.

№ 49 (1583) Пятніца, 23 чэрвеня 1961 года Цана 4 кап.

ПОДЗВІГ НАРОДА

У сувязі з дваццатігоддзем з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны 1941—1945 гадоў 21 чэрвеня ў Вялікім Крамлёўскім палацы адбыўся сход прадстаўнікоў грамадскасці Масквы. У зале пасяджэнняў сабраліся рабочыя, інжынеры, служачыя прадпрыемстваў і ўстаноў сталіні, вучоныя, пісьменнікі, грамадскія дзеячы, воіны Савецкай Арміі. Многія з прысутных — удзельнікі Айчыннай вайны. Грудзі іх упрыгожылі ордэны і медалі, атрыманыя за слаўныя подзвігі ў бах з фашызмам.

У ложах — прадстаўнікі дыпла-матычнага корпусу, замежныя журналісты. Бурнымі апладысмантамі сустра-кае зала з'яўленне ў прэзідыуме таварыша А. Б. Арыстава, Л. І. Браўнева, М. Р. Ігнатава, Ф. Р. Казлова, А. М. Касыгіна, О. В. Кууціна, А. І. Мікаяна, Н. А. Мухітавіна, К. А. Фура-вай, М. С. Хрушчова, М. М. Шварніка, П. М. Паспелава, В. П. Мжаванадзе, Г. І. Воранава.

У прэзідыуме знаходзіцца таксама міністр абароны СССР, Маршал Савецкага Саюза Р. Я. Маліноўскі, першы намеснік міністра абароны СССР Маршал Савецкага Саюза А. А. Грачын, начальнік Генеральнага штаба Савецкай Арміі і Ваенна-Марско-га Флоту Маршал Савецкага Саю-за М. В. Захарав, начальнік Га-лоўнага палітычнага ўпраўлення Савецкай Арміі і Ваенна-Марско-га Флоту Маршал Савецкага Саю-

з Ф. І. Голікаў, Маршалы Савецкага Саюза І. Х. Баграмян, С. С. Бірузоў, С. М. Будзёны, А. І. Яромніка, І. С. Конев, К. С. Маскаленка, К. К. Ракасоўскі, С. К. Цімашкін, В. І. Чуйкоў, Галоўны Маршал авіяцыі К. А. Варшынін, адмірал флоту Савецкага Саюза І. С. Ісакоў, адміралы С. Г. Гаршкоў і А. Г. Галаўко, маршалы родаў войск, адміралы і генералы, прадстаўнікі грамад-скасці сталіні.

Сход адкрывае першы сакратар Маскоўскага гарадскога камітэта КПСС П. Н. Дзёмічаў.

Па прапанове Маршала Савецкага Саюза Ф. І. Голікава ўдзель-нікі сходу паз бурныя апладыс-манты выбараць ганаровы прэ-зідыум у складзе Прэзідыума ЦК КПСС на чале з таварышам М. С. Хрушчовым.

Урачыстая мінута — у залу ўносяць Сцяг Перамогі, які залу-саваў над рэйстэгам у памяты красавіцкі дзень сорок пятага года. Усе прысутныя ўстаюць і горада апладыруюць. Сцяг несе адзін з удзельнікаў штурму рэй-става Герой Савецкага Саюза па-люкоўнік К. Я. Самсоў. Разам з ім — Герой Савецкага Саюза М. А.

Ягораў, М. В. Кантарый, якія ўзнялі гэты гісторычны сцяг на купале фашысцкай шытадылі. Мікі-та Саргеевіч Хрушчоў мошна па-піскае рукі доблесным героям вай-ны.

Слова для даклада аб 20-й га-давіне з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны даеціа міністру абароны СССР Маршалу Савецкага Саюза В. І. Чуйкоў, адмірал А. Г. Галаўко, генерал арміі Н. І. Крылоў, адзін з камандзіраў партызанскіх атрадаў А. Н. Сабурав, удзельнік штурму рэйстава М. А. Ягораў, праслаў-лены дзеічы трыёна Герой Савецкага Саюза А. І. Паркшынін, член Савецкага камітэта абароны міру, маті двух герояў Савецкага Саю-за, загінуўшы смерцю храбрых у бах з Радзіму, Л. Г. Касма-дзям'янская.

Сустрэты бурнымі апладысман-тамі, на сходзе з прамовай выступіў першы сакратар ЦК КПСС і Старшыня Савета Міністраў СССР М. С. Хрушчоў.

Прамова таварыша М. С. Хру-шчова была выслушана з велізар-най увагай і неаднаразова пера-пынялася гарачымі апладысман-тамі.

Удзельнікі сходу аднадушна прынілі прытанне Цэнтральнаму Камітэту КПСС і Савецкаму бра-ду.

Аркестр выканаў Дзяржаўны гімн Савецкага Саюза.

(ТАСС).

ВЫСТАЎКА ТВОРАЎ МАСТАКОЎ КІНО

У аругровым Доме афіцэраў ад-крылася першая выстаўка работ мастакоў Беларускага кіно. У дзёных залах экспануюцца эс-кізы дэкарацыі, насьцомаў, выка-ніцкі мастацкі. Е. Ганінін, Ю. Вульчыцкі, В. Белавусавіч, В. Вярновіч і іншыя майстрым вывучылі мастацтва. Аналь 170 плашчатаў і надраў з філь-маў адлюстравалі работу над кінарамамі «Міюлка-паравоз», «Залаты агні», «Гадзіннік спы-нуўся», «Чырвоныя тэатры», «Ця-жэ і іншыя. Яны па-своёму рас-казваюць аб невідомых баках стварэння мастацкіх карцін, якія любіліся дзесяткам мільянаў са-вецкіх глядачоў і наведвальнікаў кіназатраў зарубежных краін.

Фільм пра абаронцаў Брэста

Мінская студыя навукова-папу-лярнага і дакументальнага філь-маў стварыла новую дакументаль-ную карціну ў дзёных частках. Цы-тадэль славы—аб героях брацка-й крэпасці. Аўтары сцэнарыя Р. Нікаў і П. Прыходзька, рэжы-сёр М. Гарбуноў, апэратар Р. Масальскі.

У новым тэатры Беларускага да-кументальнага кіно паказаны пер-шыя гадзіны барацьбы мужных абаронцаў супраць ільчэцкіх акуп-антаў, якія абрушылі на крэ-пасць агонь 500 гармат і дзесят-каў самалетаў. У кірыне вынары-станы архіўныя матэрыялы з іль-чэцкіх кіназдымак бабў ванол крэпасці, музейныя экспанаты. Дзямаструкцыя кадраў, на якіх змэты удзельнікі абароны цытадэ-лі, што засталіся ў жыццях.

У гэты дні фільм выходзіць на экраны ў Мінску і ў іншых мес-цах паказвацца па Мінскаму тэ-атэатру.

УЗНАГОРДЖАННЕ ГАЗЕТЫ

У сувязі з саракагоддзем і за-даслугі ў камуністычным выхаван-ні савецкіх воінаў, Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнаго-радаў газету Беларускай ваеннай арміі «Во славу Родины» Ганаро-вага граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

СУСТРЭЧА З ЧХАСЛАВАЦКІМ ЖУРНАЛІСТАМ

У Мінск прыехаў вядомы чха-славацкі журналіст, галоўны рэ-дактар часопіса «Свет Саветаў» Андрай Путра. Госьць нашай ста-ліны пазнаёміцца з жыццём пра-цоўных Мінска, пабываў на аста-мабільным заводзе, камвольным камбінате, наведаў майстрыні ма-стакоў. У рэдакцыі часопіса «Бе-ларусь» адбылася ісплая сустра-ка супрацоўнікаў з А. Путрам, на-акой гоіска расказаў аб выдвеч-кай справе ў Чэхаславакіі.

3 ТВОРЧЫМ УЗДЫМАМ

ХАРАКТВО ДУШЫ

На фоне стаякоў мала-дзых рабочы. У яго поглядзе, накіраваным у-дальня—энергія, юнацкі запал. Гэта лепшы токар завода за-точных станкоў Мікалай Чапу-ренко, наватар, член заводскага камітэта. Нядаўна ён змяніў матроскую форму на адзенне ра-бочага.

— Убачыў рост чалавека, уздым яго духоўных сіл — ці ж гэта не радасць для сепарэдына мастака? — гаворыць жываісцэ Пётр Явіч.

Так, Явіч любіць герояў сваіх твораў, шчыра радзешча харак-тэрны іх душы, багату натуру. Не-калькі год назад ён намаляваў партрэт бядога маракі. Але ма-стака шкваліць далейшы лёс мала-дога рабочага. Ён зноў ідзе на за-вод. Так паяўляецца новы партрэт Чапуренкі. Ткачыня, слес-сар-станкабудульнік, зборшыцца электраправад, студэнтка — про-стая савецкая людзі, сіпільны, але багатыя душою, прыцягваюць увагу мастака. І ён знаходзіць трапныя фарбы для раскрыцця іх унутранага свету.

З асаблівым захапленнем рас-казвае Пётр Явіч аб сваёй апош-няй творчай задуме. Зусім ня-даўна ён дабыаў у каласе «XVII партз'езд» Талачынскага раёна, пазнаёміўся там з камса-молькай Марыяй Петрусевай. Ма-рыя — аграран, добраахотца Узначаліла спачатку адну, потым другую адстаючую паявядуючу брыгаду.

Як жа перадаць нвёрдасць ха-ракта, арганізатарскі талент дваццатігадовага камсамолкі, па-казвае яго гаспадыня брыгады? Мастак малюе брыгадзіра на фоне маладога ільну, шырокіх калас-ных прастораў. І вырастае апа-этызаваны вобраз аднаго з ге-роў нашых дзён. Пакуль што гэта толькі эскіз. Але і па эскізу можна меркаваць аб удалым кампазіцыйным вырашэнні парт-рэта.

— Паказаць велі і прыгажосць савецкага чалавека — будаўніка камунізма да гэтай заклікае пісьменнікаў, мастакоў, кампазі-тараў М. С. Хрушчоў у сваім артыкуле «Да новых поспехаў лі-тэратуры і мастацтва», — гаворыць П. Явіч. — Мудрыя парады Мікіта Саргеевіча, яго шчыра размова з дзеятцамі мастацтва павялічваюць нашы сілы.

Думкі П. Явіча аб натхняючым уздыненні артыкула М. С. Хру-шчова падазяюць усё мастакі

Віцебска, з якімі нам давядзец-ся сутрачыць. Цэнтральнай тэмай творчасці большасці мастакоў з'яўляцца казак людзей пры-днёва краю сямгодоў, ралавых су-часнікаў і герояў нашых дзён.

Нядаўна з творчай пэздзі ў саўгас «Азярыч» Глыбоцкага раёна вярнуліся мастакі А. Та-лкач, М. Міхайлаў, Л. Мішуры. Восем дзён сустракаліся яны з перадавымі людзьмі саўгаса — палыводамі, жывёлаводамі, ме-ханізатарамі, шквалілі іх работ, жыццём, адначынкам. Намалява-лі рад партрэтаў пералавых жо-дзей вытворчасці для высокага клубна, аформілі стэндз прыюўна-й славы, зрабілі малюнк для дзі-цячага сада. А члпер, прыехаўшы ў Віцебск, мастакі ствараюць цылу галерэю партрэтаў сваіх новых сабуроў.

Адзін са старэйшых віцебскіх мастакоў У. Кухарэў паказаў нам дзе свае апошнія работы — партрэты Героў Сацыялістычнай Працы ільнаводкі Валентыны Кар-ротай і свінаркі Марыі Ігната-вай.

НЕУМІРУЧАЯ ТЭМА

Аб мужнасці і гераізме савец-кіх людзей у суровы час Айчыннай вайны нельга пісаць ціпер так, як пісалі раней, па-глядз вялікіх падзей. Патрабна глыбокае, высокамастацкае філа-софскае прапкіненне ў неўміручую тэму.

У мінулым годзе П. Явіч дэма-страваў на абласной выстаўцы твор «Заложнікі».

Задумаў новую карціну аб вай-не і мастак А. Каржанеўскі. Ён піша пра абалых падпольчы-каў, подзвіг якіх яшчэ не ад-люстраваны ў жывапісе. Ужо ёсць эскіз карціны. Камсамольны паказаві ў лесе, ды вогніца, пе-рад прынішчэннем прысінгі. Мастак імкнецца да знешняга падабенст-ва герояў, але, на наш погляд, мала дабае аб арыгнальнасці кам-пазіцыі. Камсамольны стаяць пе-рад вогнішчам гуртам, іх твары даволі аднастайныя.

САМАЕ ЗАПАВЕТНАЕ

У кожнага мастака ёсць свае, запаветная тэма. Адзін прысва-ча гэтай тэме многія гады, дру-гі — адлае ўсё жыццё.

А што больш за ўсё хвалюе заслужанага дзеяча мастацтва Я. Нікалаева?

— Вы ж ведаеце, — гаворыць Ягэн Дзмітравіч, — я мастак-дэкаратар, афармляю спектаклі. Мастак не проста механічна вы-коннае патрабаванні драматурга і рэжысёраў, малюе дэкарацыі згодна аўтарскіх рэмарка. Ён

імкнецца знайсці адпаведныя формы для больш глыбокага вы-рашэння ідэй спектакля. Цікава-мі ў гэтых адносінах з'яўляюцца дэкарацыі да спектакля «Выгна-не блудніцы» па п'есе І. Шамкі-на.

Але няўжо мастак Я. Нікалаў абмяжоўвае сабе толькі тэатраль-най работай? Ён прыносіць эс-кізы, схаваныя пакуль што ад ста-ронніх вачэй.

«Воера. Рассейваецца раніш-ні туман. Узыходзіць сонца. Шіха пільне чорен. У ім Ленін са стральбай пераз палю. Ленін па паляванні — такіа творы ўжо ёсць. Але па задуме Я. Ніка-лаева Ленін са стральбай — не проста палюўніча, а лётчынік, які пільным, празрыстым вокам углядаецца ў блізкае світанне.

Паказаць Леніна простым, ча-лавечным чалавекам — гэта не значыць акружыць яго драбязмі быту. Міжвольна ўспамінаецца апошняя апавесць Эм. Казакеві-ча «Сіні сшытак», дзе аўтар про-ста жываісцэ правадара рывалю-цыі. У пачатку апавесці мы так-сама бачым Ільчына, які пільне на чаўне па возеры. Гэта жыць, ча-лавечны чалавек, але чалавек незвычайны — вялікі стратэг, філосаф, правадар».

— Мне вельмі б хацелася, — гаворыць мастак, — закончыць сваю работу, якую я выношваю ўжо многа год, да XXII з'езда КПСС.

Мы назвалі даялека не ўсіх ві-цебскіх мастакоў, успомнілі толь-кі пра некаторыя творы, што на-радзжаюцца ў гэты дні.

У адным страі з прафесіянала-мі, з тым жа творчым уздымам, як і яны, рыхтуюць свае падарун-кі з'езду партыі самадзейныя мастакі Віцебшчыны. Рабочы до-мабудуўнічага камбіната Мікалай Гвоздзікаў піша серыю партрэтаў сваіх сабуроў па работе — членаў брыгад і ўдзельнікаў камуністы-чнай працы. Аршанскія самадзей-ныя мастакі Анатоль Васілеўскі і Аляксандр Лунев ствараюць на ільнокамбінате галерэю партрэтаў пералавоў. Полацкі ўмелец Ана-толь Мікенка выразае з дрва серыю вобразаў герояў беларус-кіх народных казак.

Самадзейным мастакам длама-гаўцы прафесіянала. Нядаўна яны правялі пшыдзёныя семінар пры Доме народнай творчасці, пазна-мілі пачынаючых мастакоў з асно-вавы вывучэнчага мастацтва.

З творчым запалам, з сепарэ-днай узнёсласцю і натхненнем пра-цоўны ў гэ

ЗВЫЧАЙНАЕ І НЕЗВЫЧАЙНАЕ

Як добра і важна, што пры агляду літаратурнага твора крытыка ўсё менш карыстаецца «універсальнымі» меркамі, а імкнецца знайсці «ключ», «сплан» таго ці іншага творчага рашэння, удзяляе і залому, і своеасабіваць пісьменніцкага «спочувка», і законы жанра. І ўсё ж складанай задачай крытыкі застаецца выпрацоўка таго дзейснага і яснага погляду на літаратурны з'яву, пры якім не ігнаруюцца ні сур'езнасць пісьменніцкай пошукаў, ні правы творчай індывідуальнасці, ні выразнасць ідэінай канцэпцыі.

Мы звыклі звычайна з таго, што абдор фактаў і своеасабіваць мастацкай «карціны свету» — гэта публіка ідэя-творчых канцэпцыя, праграма і метады пісьменніка. Але ж бывае і так, што ўсё гэта — толькі ілюзійныя пошукі свайго метаду, не зусім трымаючы прыклады творчага абдору. Таму размова аб ідэінасці або ідэінасці той ці іншай тэндэнцыі ў творчасці пісьменніка мае асаблівае значэнне.

На адным з паслядніх секцыі крытыкі шмат адвалялася ўвагі артыкулу В. Крыштале «Почуці ці літаратурна бравада?» («Літатуратура і мастацтва» ад 31 студзеня 1961 г.). Бадай, аднадушным было прызнанне літаратурных вартасцей гэтай выдання крытыка. Але ж не аднадушна была думка адносна самаго рамана Івана Пташніківа «Чакан у далёкіх Грынях», які разглядаецца ў артыкуле В. Крыштале. Адаўшы даўня таленавіты маладога працавіка, адзначыўшы малядыя мясціны ў рамане, пахваліўшы аўтара за лексічны багачы, крытык шмат за што сурова папракае рамана. Справа ідзе не аб тым, каб будзь дробязь, прыватнасць, а аб нечым вельмі істотным. Паводле думкі рэцэнзента, раман «Чакан у далёкіх Грынях» не Удача І. Пташніківа, а сумны вынік яго манернічання, фармальнага эксперыментарства, пагоні за вонкавым бляскам і арыгінальнасцю і г. д.

Недахопы рамана В. Крыштале заўважвае досыць трапіна. Але здаецца нам вельмі што: прамерна ён акцэнтывае аўтарскае свавольства, капрыз, паказваючы на належную ўвагу сур'езнасць творчых пошукаў, шчырасць пісьменніцкіх перакананняў.

Мы таксама, урэшце, згодны, што для пісьменніка не здолеў па-сапраўднаму паказаць «чалавеча, яго душу, яго інтэлект». Але справа тут не толькі ў манернічання, пагоні за бляскам, а ў з'явах больш прычынавага творчага парадку. Справа перш за ўсё ў самым разуменні мастацкай свежасці, яркасці, незвычайнасці.

І. Пташніку бярэ будні вясковага жыцця і падае іх не як будні. Ён імкнецца адкрыць за звычайнай лёнлюды, бурныя пацучкі, вострыя канфлікты. Ці добра гэта? Так, добра, паколькі твор прасякаецца прагай пазнання таго, што за межамі відочнага, выпадковага. Добра, паколькі жыццёвы факт паварочваецца нейкім новым бокам, нечаканымі гранямі, а лягчы фактаў і імкліва разгортваецца ва ўнутранай напружанасці руху.

Урэшце зум апраўданы выбар раматывацыйнай манеры, з якой звязаны і павышаная экспрэсія і ўмоўнасць прыёмаў, і завастрэнне пачуццяў.

Рэцэнзент папракуў пісьменніка за тое, што ён перапоўніў твор «задатка гучнымі і звонкімі пейзажнымі замалёўкамі, якія ў большасці выпадках не маюць ніякага дачынення да развіцця дзеяння». Але не варта проста адмажвацца ад пейзажаў, трэба папашкаць тут думачнага метаду і манеры пісьменніка.

Есць у творы цудоўныя замалёўкі, якія паказваюць умне аўтара адчуваць жыццё прыроды, ёсць трапіны партрэтаў і цылыя чалавечыя біяграфіі, выразная дыялогі і вельмі праўдзінны псіхалагічны аўтар. Але найбольш узадыяццёвы вылучае не звычайных з'яў, незвычайнага стану чалавечай душы, а выключныя сітуацыі, урушаныя ці збантанжаны чалавечым пачуццям.

Ну, дым што з таго? Звалавацца б, гэта справа і права аўтара. Аднак чытач таксама мае права на свае патрабаванні.

Раман «Чакан у далёкіх Грынях» задуман як цэласнае платно аб радасях і клопатах нашых сучаснікаў, аб жыцці з усімі яго супярэчнасцямі. Такая задума вымагае імяна цэласнага погляду на жыццё, да таго ж пільнага погляду, пры якім за вонкавай звычайнасцю з'яў адкрываецца ба-

гацце зместу, сапраўднага значэння ўнутраных працаў. І галоўнае імя аўтарскага падыходу ў тым заключэнне, што жыццё ён схопілае аднабокова, найперш і найбольш паказваючы «выбухі», «бурні» і часам без увагі паказваючы тое, што наваіны «будні».

Добра, што аўтар унікае шэрых і будных апісанняў, лічыць непатрэбнымі заграмаваць зрок на малалічым, не збівае да «таго «паўзучага» рэалізму і трыяліянасці «агульных месцаў» якія адштурхоўваюць чытача. Бадай, правільна, што ва ўсім павіна адчувацца навізна адкрыцця, свежасць заўважанага. Аднак навізна і свежасць могуць і павінны быць таксама ў тым, што складае змест штодзённага жыцця савецкіх людзей, іх добрыя справы, учынкi, іх інтэлект, роздум, пацучкі.

Аўтар жа, ухіляючыся ад апісанняў, імкнецца да мажорна смелых і яркіх, несправядліва параджае пазітыўна інтэлектуальнага, духоўнага «выспявання» добрых спраў і ўчынкаў людзей, эстэтыка штодзённага падзвігу. Усё ў яго нібы становіцца на дабкі, напружваецца, а ў такім разе жыццё бывае паабераць і фальшышка холаду. Ніхто ніколі не патрабаваў ад мастака, каб яго маладога жыцця ва ўсім «накладваўся» на гэта жыццё, паўтараў усё яго выпадковасці і павароты. Але ж закон жыцця, унутраная логіка павінны «арганізаваны» твор. А тут, у рамане І. Пташніківа, часам з дапушчэнняў выпадаюць такія важныя звесткі, без якіх няма цэласнасці. Справа тут не толькі ў сюжэтнай абразнасці, колькі ў пропуску неабходных «кавалкаў» самога зместу жыцця.

Вось Гала — у мары і роздуме, у стане асабілай эмацыянальнай узрушанасці. «Яна не можа даць сабе сабе, не можа сазапісаць, што спявае ў душы ад найця вельмі і красі, ад утрачання, ад маладосці... А як хочацца гаварыць, выказаць, што снуецца ў галаве, што гарыць на душы... Жыццё — вельмі... Радасць і каханне. Жыццё — мары... Ад веку і праз які... Жыццё дае бачыць і тварыць. Падцяць, падарыць яго... І ты не птушка, ты — камак, ты чыкаешся ў сны, у гравы, Жыццё — крыльце... Яно дае якія права выявіць розум і годнасць...» Калі хочаць, тут — філасофія кнігі, яе ідэіны і эмацыянальны ключ. Мы не можам у прыніцце перацьці супраць і такога спосабу і тону вылучэння думак героя. Мы толькі хашелі б бачыць і адчуваць філасофію твора выяўленай куды шырэй і мацней у інтэлектуальнай і духоўнай жыцці герою.

Няхай сям-там важны падкрэсліць гэтую філасофію самога жыццёвага пазітыўна чалавеча, свегадучування, эмоцыямi. Шмат жа ідэі (напрыклад, дзед Тодар) паўвядраюць гэта. Але перад намi і такія, як Леанід, студэнт універсітэта. Каму ж, як не яму, стаць выразнікам інтэлектуальнай сілы гэтай філасофіі. Між тым Леанід мала дзейнічае і мала размажае як чалавек новага свету.

Есць народная прыказка: «Лепш негаварыць, чым перагаварыць. Не спрачаецца з ёй. Аднак, калі негавароўваецца важнае, а штосьці менш важнае перагаворваецца» — мы супраць гэтага.

Адзначаючы ў пісьменніка схільнасць да алжубнага тыпажу. Калі шукаць тлумачэння гэтаму толькі ў яго манеры або ў яго «псіхалагічнай творчасці», дым зрабіць гэта можна было б даволі проста. Бачыце, выжытнікі і джукі, кукі, оймы сабальскія да іншых «спраў» на чалавечыя прычынныя увагу аўтара калі не як мастры, то, прынамсі, як інварыяльнасць, выключэнне, нешта незвычайнае па сваёму амаралізму; для гэтай цемнай і жорсткай чалавечай пароды аўтар знайшоў фарбы яркія, срэдкі маюцца. Тут зварыныя вымкі ў «смайной натуре», як кажучы мастакі, і ў бытавым праяўленні, і калі хочаць, «сэрэдзіне». Але гэты жа шматграннасці і сілы ўражання няма ў вобразе «звычайна» людзей. І мжкволі прызнаць справядлівасць закладу.

Пісьменніцкая манера І. Пташніківа шчыра не «дасталялася» ў сваіх лепшых якасцях, у ёй шчыра можа лішняга, лабачнага, выпадковага, і гэта падаваць яго не толькі ў сэнсе ідэінай канцэпцыі. Скажам, пісьменніку трэба перадаць эпізод з жыцця героя, у якім можа такога, што магло б здзіўляць. І аўтар штурна надае апісваю характар часоўны незвычайнага, інакш кажучы, зварочваецца да прыёмаў «астранення»... Ужо ў пачатку менавіта так апісваецца нядулава спроба Леаніда

на хадзі скачучы ў машыну. Здавалася б, вайна, небяспека — настолькі абвостраны пачуці. На справе нічога гэтага няма, а толькі стылізаваная рамантычнага ўзлёту. Другі наглядны прыклад «астранення» — паводзіны настаўніка Васіля Міронавіча. То ён да смешнага нагрыбаў і насмелы з Галінай, то раптам — куды павяжае ранейшы характар! — абуджаецца ў ім грубы гвалтоўнік... І ўсё гэта бадай што дзеля «сілы стражы», дзеля яркасці ўражання.

Небяспека, такім чынам, у аднабоковым абдору фактаў і ў не зусім правільным разуменні мастацкай арыгінальнасці.

Мы маем на ўвазе большую сімвалізацыю ў даследванні маральна-духоўнага, інтэлектуальнага пошукаў павышанай моладзі, большую грунтоўнасць псіхалагічнай карціны гэтых пошукаў.

Калі ў І. Пташніківа мы назіраем павольна ўспяваючыся, экспрэсіўна, вылучэнне яркіх усленняў, ды, урэшце, кожная асобнасць «сюжэтнай лініі» мае свой пачатак і канец. Жыццёвыя шляхі моладзі і пуданію людзей стэраіажа пакалення, калгасныя справы і праблемы навуцы, роздум аб чалавечым жыцці — тут нібы складаецца самога жыцця. І аднак жа, што з усёго гэтага — галоўнае драма, слезы, нягледзі на гэта да шырока.

Мы б казалі, што многія «лінійны» аповесці маглі б стаць прадметам пагабленнага мастацкага даследавання — Вера, Леў Раманчык, Ніна Шумейка, Дамір, Сумненні і разнагі былі студэнткі, што трапіла ў сяло, у вяр жыцця; чалавечы і грамадзянскі гонар савецкага вучонага; пакаленна вайноўна біяграфія дзючыны-сіраты, якая паступова знаходзіць сапраўдны шлях да шчасця; супярэчнасці характару былога партызанскага разведчыка, які цяпер на цапжым пасту калгасніка кіраўніка, ды шмат што іншае захлалі ўвагу чытача, але засталося недаказаным, незварытым.

У аповесці паводзіныя словы сакратара райкома Сялячонка: «Эканоміку палачылі, а пра чалавечы душы, пакалення вайноўна заблыта». Спраўды, калі гэта вострая і складаная тэма? І нават калі ў герою няма такіх сур'езных унутраных канфліктаў, дык і тады іх жыццё, справы, пошукі з'яўляюцца сферай, вартай глыбокага псіхалагічнага раскрыцця.

Не абыходзіцца супярэчнасцей, уключаючы іх у поле свайго зроку, аўтар заганта спяшчаецца ўсё «закругліць», даць усёма шчаслівае завяршэнне... А жывая ж «складаная творчая задача» — па-сапраўднаму раскрыць хоць бы тую ж

Пытанне, звеста, не новае, больш таго — вечнае.

І цікава імяна тое, што кожны раз, для кожнага пакалення і асобна чалавеча пытанне гэта паўстае ім першым, бо ўнікае кожнаму па-новаму, як справа асабі-

Тым больш, што яшчэ ходзяць па аямлі тых, хто трымае ў руках галавешкі мінулай вайны...

Не міналі Капацэвіч войны. У 1912 суды заходзілі конікі французскага маршала Мюрата — шукалі па хатах сала і хлеба. У 1914 былі немцы. У грамадзянскую вайну — белаланкі. І кожны раз капаліцы мужык быў што гарох пры дарозе: хто ідзе, той скубае.

Самым цінным выпрабаваннем з усіх іншаземных навал было нямецка-фашысцкае нашествце. Фашысты не лезлі ў ролы, абыходзілі іх. Але ў гэтым краі партызаны не давалі спакою ворагу. І карнікі кінулі ў партызанскі край. Запалалі вёскі Пузычы, Хорастава, Вялікавічы, Дуброўнае, аўтаматныя стралы рэхам пакаціліся на лясках.

У адну з лютаскіх раінаў у Капацэвічы прыйшоў вораг. Не, не прыйшоў, а ўпоўз цяха, без грукату, без стрэлў. Серафім Радзюк забег да суседзяў.

Уцяпаіце ў лес! — А можа, цяха будзе? — у трывожа запятаў Мікалай Рудзеня.

Кінь ты Гэта скароўка. Каб не ўцяпаі. Дым не пойдзе? Ну, як хочаш. Я — у лес.

Радзюк пералез цераз плот і, правалваючыся па полю з снег, падаўся ў гущар. Карнікі ачялі вёску. З хаты ў хату ілі фашысты, забіраючы.

Усім сабара на калгасным двары.

Што там рабіць? — у трывожа спятаў Сцяпан Агнечы.

Яшчэ размаўляць будзеці! — гуркуў фашыст і схапіў за каўнер Сцяпана.

Прытулка партызанам даце!

На адным ішлі людзі на двор. Ішлі і здагадаліся, што набліжаюцца апошнія минуты жыцця. Але што можа зрабіць з дзіцем чалавек ці жанчына з дзіцем на руках, калі за кожным іх крокам сочыць чорны ствол аўтамата. Заставалася адно: ісці горда, мучна, непахісна, каб вораг бачыў вялікую сілу савецкага чалавеча.

Калі ўсё 445 жыхароў вёскі сагналі на двор — павалі вёскі чалавек у хлел, і грмынулі першыя стралы. Загінуў працавіты людзі, добрыя калгаснікі

Серафім Радзюк уздыгнуў і змоўк, не адрываючы вачэй ад абеліска. Акісія Куделіч, не

І. К. Андрэўскі ў ролі Карпа Маевскага.

На сцэне Слонімскага народнага тэатра ідзе спектакль па раману І. Шамякіна «Глыбокая плынь». Перад глядачамі ўзакрасваюць вобразы партызанаў — барацьбітоў за вызваленне роднага краю ад акупантаў. Аду з галоўных ролў ў гэтым спектаклі — калгасніка-партыёта Карпа Маевскага выконвае брыгадзёр кардонскай фабрыкі «Альбрыці» Іван Касьянавіч Андрэўскі, які воль ужо каля сарака год удзельнічае ў мастацкай самадзейнасці.

Любоў да сцэны, — успамінае стары рабочы, — павілася ў мяне ў дваццатыя гады. У нашым паселку Альбрыці ў той час настаўнікам мясцовай школы працаваў вялікі амаатар драматычнага мастацтва. У вольны час маладыя рабочыя збіраліся ў яго, вывучылі дэкламацыю, рыхтавалі невялікія п'есы. Калі на Слонішчыне арганізавалася Беларуска-савецкая грамада, мне даручылі стварыць пры паслявовай добраахвотнай пакарнай дружыне драматычны гурток. Сталі мы на роднай беларускай мове аднамоўную драму Э. Ажэшкі «А змавоў вёсчар», камедыю «Мікітай лапачы», а калі раздалі «Пяліўку» Які Купалы, вырашылі абавязкова па-

ДЭВІЗ: ГУМАНІЗМ, МІР, ДРУЖБА

Ужо мала часу засталася да адкрыцця другога Міжнароднага кінафестывалю ў Маскве. Яго савародны, поўны глыбокага сэнсу дэвіз: «За гуманізм кінамастацтва, за мір і дружбу паміж народамі» — хвалюе зараз шматлікіх кіназгуроў па ўсіх кутках зямнога шара.

Паводле слоў чэхаславацкага рэжысёра Войцеха Яснага, другі Маскоўскі міжнародны кінафестываль будзе адным з самых важных фестывалю, бо ў ім прымуць удзел усе сацыялістычныя краіны і прагрэсіўныя кінематграфісты буржуазных краін. Характэрна, што на маскоўскім агляда шырока будзе прадстаўлена творы маладых дзяржаў Азіі і Афрыкі.

У апошнія дні стала вядома аб прыездзе на Маскоўскі фестываль у якасці гасцей новых асоб. Паступілі новыя весткі і адносна тых фільмаў, якія працягнуць розныя краіны для конкурсных і пазаконкурсных праглядаў. Напрыклад, Брытанская асацыяцыя кінапрадзюсарў рэкамендавала для конкурснага паказу мастацкую карціну «Праць над Аскрам Уайльдам» і дакументальную — «Рэчка жыцця». Кінамаграфісты Венесуэлы пазімаюць удзельнічаць фестывалю са сваімі кароткаметражнымі відэафільмамі «Мерыда», «Маргарыта» — востра «жэмчугу», «Чыл Чыліта». ГДР выставіла на конкурс фільм рэжысёра Конрада Вольфа «Прафесар Мамлок», а для пазаконкурснага паказу мастацкія фільмы «Справа Гайяйтца» і «Італьянскае капрыччо» (апошні пастаўлены на студыі «Лэф» італьянскім рэжысёрам Глаўко Пелерыні). Рэспубліка Малі паказа на агляда два відэафільмы, а Цэйлон — мастацкі фільм «Курулубеда».

Лепшыя творы кінамастацтва будучы ўзнагароджаны «Вялікім прызам», 4 залатымі і 12 сярэбранымі прызмамі. Апроч таго, устаінаўляючы свае прызы і дыпломы рад грамадскіх арганізацый: Саюз таварыстваў дружбы і культуры сувязей з замежнымі краінамі; Саюз работнікаў кінамаграфіі СССР; Камітэт маладзёжных арганізацый СССР; саюз пісьменнікаў, журналістаў, кампазітараў; Савецкі камітэт абароны міру; Саюз спартыўных таварыстваў СССР.

У сталіцы нашай Радзімы ідзе напружаная падрыхтоўка да фестывалю. Многа работы ў мастацкім і тэхнічным аформіў Палац спорту, дзе адбудзецца ўрачыстае адкрыццё агляда Міжнароднага кінамастацтва, а таксама Манежную плошчу, на якой будзе экспанавана традыцыйная выстаўка, прысвечаная кіно. Прамысловыя прадпрыемствы зыята выпускам розных суеніраў і падарункаў для гасцей і глядачоў. Савецкая сталіца з радасцю расчыніць свае дзверы для ўсіх удзельнікаў міжнароднага агляда.

— Аднавіліся Капацэвічы? — пытаем у Радзюка.

— Амаць. Паля вайны з арміі прыйшлі хлопцы, пажаніліся, пабудавалі хаты. Шырокая новая дарога звязала вёску з раённым цэнтрам. Цяпер мы жывём не на краю свету...

стваяць яе. Рыхтаваліся старанна, рэцэпіравалі амаць кожны дзень, але тут умяшчалася цензура і забараніла паказваць п'есу насельніцтва. Доўга ішла барацьба, але мы ўсё ж дамагліся дазволу. «Пяліўка» карысталася вялікім поспехам у рабочых і сялян наваколных вёсак. Мне далялося іграць ролю Сцяпана Крыніцкага. Вялікую радасць прынесла Андрэўскаму год уз'ядання Заходніх абласцей Беларусі ў адзіную сацыялістычную дзяржаву. З першых жа дзён ён удзельнічае ў стварэнні фабрычнай мастацкай самадзейнасці, спявае ў хоры, чытае ўрыўкі з п'ес.

У ваіну Іван Касьянавіч працаваў на адным з заводў Урала. Працаваў многа, але для любімага мастацтва зусёды знаходзіў час.

Вярнуўшыся на радзіму, Андрэўскі ўключыўся ў адбудову кардонскай фабрыкі. Працаваў у грамадскую дзяржаву Андрэўскага, урад высока ацаніў, узнагародзіў яго ордэнам «Знак пашаны».

У 1953 годзе Іван Касьянавіч стаў удзельнікам драматычнага калектыву Слонімскага раёнага Дома культуры — аднаго з лепшых татум калектыву прысвоена назва Народнага тэатра, а Андрэўскаму — званне артста Народнага тэатра. Талант, працавітасць, веданне жыцця дапамагі яму стварыць запамінальныя вобразы камандыраў рабочага атрада ў п'есе «Юнацтва бацькоў», спекулянта Галенчыка ў «Пяліўку» неспаскойнай службы, дзядзькі Фёдара ў «Баробачысты», старшын міліцыі ў «Нячысты сіле». З кожнай новай п'есай расце выканаўца майстэрства самадзейнага артста.

Івану Касьянавічу хутка 60 год, але ён і цяпер самы актыўны удзельнік самадзейнасці. За выкананне многіх ролў Андрэўскі ўзнагароджаны граматамі абласнога ўпраўлення культуры і Міністэрства культуры БССР.

А. ПЕРАХОД.

Часта прыходзіць да абеліску жыхары Капацэвіч.

Фота Ул. Крука.

«Два дні гасцілі ў Гомелі артысты Тбіліскай эстрады. Прадстаўнікі грузінскага мастацтва выступілі на сцэне Палаца культуры чыгуначнікаў імя Ул. І. Леніна.

В. СЯМЕНАУ.

Наўзабаве на кірочных паліцах з'явіліся зборнікі «Герцічная абарона» пра мужнасць воінаў і камандзіраў 42-й і 6-й стралковых дывізіяў, якія ў навалінныя гады 1941 года першымі прынялі бой за Радзіму ў крэпасці над Бугам.

Гэтую кніжку рыхтавалі для друку Інстытут Гістарычнай Акадэміі навук БССР і Музей абароны Брэсцкай крэпасці. Першыя тры тысячы экзэмпляраў гэтага зборніка (ён выходзіць 25-ці тысячным тэражом), якія выпушчаны ў гэты дзень, рэдакцыя спецыяльна-знакамічнай літаратуры Дзяржаўнага выдавецтва БССР учора спецыяльна машынай накіравала ў Брэст, куды сёння прыехалі многія аўтары гэтай кніжкі — былыя камандзіры, байцы, дзеці, жанкі і выхаванцы палка. Сярод іх Герой Савецкага Саюза, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР П. Гаўрылаў, А. Вінаградцаў, дэпутат Вярхоўнага Савета Армянскай ССР С. Матэвасян, Герой Савецкага Саюза М. Мяснікоў, Н. Кантроская, Р. Абакумава, П. Клыпа, Ф. Жураўлёў, А. Пятліцкі і інш.

Зборнік адкрываецца ўступным артыкулам начальніка Музея абароны Брэсцкай крэпасці А. Круценікава. Аўтар артыкула прыводзіць шмат новых дакументаў напружанага камандавання, якое кіравала штурмам крэпасці ў 1941 годзе.

У кнізе змешчаны ўспаміны 73-х уздольнікаў абароны. Да кожнага артыкула дадаецца партрэт і кароткая біяграфіяна дзедавага зборніку.

Чытач у кнізе знайдзе партрэты загінуўшых герояў абароны, шматлікія рэпрадукцыі карцін вядомых мастакоў, фотакопіі дакументаў і фотаздымкі рэліквій баявой славы.

Нягледзячы на ўравак са змешчаным у кнізе ўспамінаў былога палітрука 455-га стралковага палка Пятра Паўлавіча Кашкарава.

З 26-га чэрвеня 1941 года Пятро Паўлавіч выконваў абавязкі начальніка штаба зводнай групы па абароне Цытадэлі. 30 чэрвеня пры налёце фашысцкай авіяцыі ён быў цяжка контужаны. У гэты ж дзень П. Кашкароў страціў прытомнасць і фашысты яго захапілі ў палон.

П. Кашкароў знаходзіўся ў лагерах ваеннапалонных у Вяле-Падлісцы, Замосці, Хамельбургу і Нюрнбергу. Тут ён прымаў актыўны ўдзел у антыфашысцкіх арганізацыях ваеннапалонных.

Цяпер камуніст П. Кашкароў працуе ў Маскве на адной з аўтабаз. Ён узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга і медалямі.

сустрэч нам. Мы падпалілі іх да былога касцёла, а затым сустрэлі моцным кулямётным агнём. Гітлераўцы не вытрымалі і ў паніцы кінуліся ўцякаць. Нас падтрымалі з левага фланга — з боку Белата палка — байцы 84-га стралковага палка, а з правага — чырвонаармейцы 333-га і 44-га палкоў. Чацка фашыстаў засела ў былым касцёле, сталюках камсастанва і інжынернага палка.

Непрыкметна вечарэла. Перастрэлка значна паціхала. Мы вырашылі падвесці вынікі барацьбы першага дня абароны, падымаць пра параненых, дзяцей і жанчын... Мы чакалі, што на світанні 23 чэрвеня фашысты зноў пачнуць татэраваць атаку. Выраслі і на палкоўцы ночы пасля вонітых артылерыяў, вясельніц, наўзабаве унаваляў гармат. Артылерыйскі парк быў размешчаны на падачку ад старога каманднага саставу і будынка казарм 455-га стралковага палка. Гэты ўчастак з'яўляўся першым хваляю бою фашысты ўзмоцнена бамбамі, і цяжка было сказаць, ці засталіся там цэлыя гарматы. Праўда, яшчэ ўдзельнічалі ў гэтым хваляю працэсіра да батарэй, але гэты смельчак быў пакошаны варажэй кулям.

Пад рэліз кулямётна-мінамётнай абстрэл вораг змяніў на бамбёжку. З правага берага Мухаўца ажыглася агонь гарматы. Яна многа прыслала нам непрыкметна. Як толькі трохі сціхла страляніна, наш наводчык першага гарматнага рэлізку адным снарадам прымушваў гэтую гармату ворага. Гадзіны ў восем раніцы з Паўночнай брані Кобрынскага ўмацавання ў напрамку да Трохарацкай брані праймавалі на вялікай хуткасці два фашысцкія танкі. Напэўна, дарога ім была добра вядомая, і яны былі ўпэўнены ў тым, што тут для іх не будзе перашкод. Мы падпалілі машыны ворага амаль да моста і вывелі са старога першы танк; другі павярнуў і пайшоў за земляным валам. На працягу 23 чэрвеня на гэтым участку абароны было знішчана нашай артылерыяй і гранатамі некалькі фашысцкіх танкаў і больш роты салдат.

У цэнтры крэпасці вораг не даваў нам спакою. Фашысты поўзалі, як чэрні, стараліся працаваць у нашых казармах пад прыкрыццём кулямётнага агню з касцёла і сталюкі камсастанва. Трапнымі гарматамі і гарматнымі прымушвалі зноўку фашысцкія агнявыя кропкі. Атака іх зноў не ўдалася.

Нам з Вінаградцавым часта даводзілася спускацца ў падвалы да параненых сваіх баявых сяброў, дзяцей і жанчын...

Я памятаю размовы з цяжкапараненым лейтэнантам інжынернага палка. Ён ляжаў у падвале і стагнаў ад няздольнасці жыць, і калі я запытаў, што з ім, ён адказаў мне: «Думаю аб сваіх бацьках. Яны людзі пажылыя, уся наліца была ў іх на мяне, я ў іх адзіны». Ён памёр.

У ізацыянавава ўмовах і днём і ноччу мы вялі жорсткую барацьбу з азіраўшымі гітлераўскімі гадаварэзамі. Напружаная баі патрабавалі ад кожнага байца і камандзіра выключнага воінскага майстэрства, пільнасці, умения хутка арыентавацца ў складанай абстаноўцы. Літаральна на кожным кроку нас падлілі ўваляла небяспека.

...Наступіла 23 чэрвеня. Раніца была ціхая, цёплая, цішыню парывалі толькі голас гунагаварыцель: «Забываеце сваіх камандзіраў, камісары і камуністаў, здымаўцеся ў палон. Вам будзе вяртавацца жывым. Ваша супраціўленне дарэмнае. Войскі вайскай Германіі ўзялі Ленінград, Маскву і г. д.

Палкавы камісар Фамін падняўся на скрынку з-пад патронаў і сказаў: «Я, таварышы, іду ў падвал да параненых, да дзяцей і жанчын». Ён узняў з сабой дзве чырвонаармейскія і пайшоў. Мы засталіся ўдвая з капітанам Зу-бачовым.

— Становіцца цяжка, — задуліва прагаварыў капітан, — галоўнае, што рабіць з параненымі і жанчын, загінуўшы яны тут разам з намі: сёмы ж дзень сядаць амаль без яды і вады. Вернецца камісар, давайце вырашым, і сёння ж дзямей і жанчын адправім у палон, магчыма, фашысты пашкадуюць жанчын і дзяцей. Другога выхаду няма.

І сапраўды, сёмы дзень галоўнае, знішчэнне байцы вялі жорсткія няроўныя баі з ворагам. Вярнуўся камісар Фамін, і на яго твары было вядо, як цяжка ён перажываў тое, што даваўся яму бачыць у падвалах. Ён апусціўся на скрыню і абхапіў абедзвюма рукамі галаву.

— Камісар, — сказаў капітан Зу-бачов, глядзячы на Фаміна, — мы вост з начальнікам штаба гутарылі і думаем, што ты нас падтрымаеш.

— У чым? — спытаў Фамін.

— Шы не лепш будзе нам паставіць жанчын і дзяцей у палон, магчыма, іх пашкадуюць, і яны застаюцца жывымі. Усё ж такі гэты жанчынны і дзеці, а не ўзброеныя салдаты.

— Я таксама прыйшоў да такога вываду, — сказаў прамойш Фамін, — накіраваў і неадкладна.

Рапем, да вайны, я заўсёды думаў, што наперадзе ў мяне тысяча год. Я не лічыў дзён, а колькі іх у мяне засталася дзямей? Магчыма, лускі мала, да першай рукапашнай схваткі? Так ці інакш, але і ў апошнія гадзіны трэба жыць на поўную сілу. Я выйшаў з падвалі і пайшоў па будынку інжынернага палка. Людзі стаялі на сваіх месцах, іх зародкі будынка твары, пачынаючы ад бясонніцы і пилу вочы, акрываўленыя ляхманамі абмуджравання наводзілі жах.

— Ціха? — спытаў я.

— Ціха, — адказаў чырвонаармейца, — хутка, відаць, пачнуць.

— Яны думаюць, што перамогу. Крэпасць яны, магчыма, і возьмуць і нават нас тут усіх пераб'юць, але ўсё роўна перамога будзе наша, — сказаў адзін з байцоў...

П. КАШКАРОВ.

Не верце японскай прымаўш: «Верш — гэта карына, якая гаравіць, карына — гэта мяккі верш». Я за тая карына, якая гаравіць, як верш. Тады фарбы жыцця надоўга застаюцца ў паміцці, як вясёлкавае званне самай раптоўнага метафар.

З такою думкай я пакідаў пакой нашага Саюза мастакоў, дзе размешчана справядная выстаўка новых работ Алесі Паслядовіч, выкананых у час яе творчага падарожжа па Закарпацце, Палесці, у Крым і Салігорску.

Гуаш, вугаль, акварэль, а часам — камбінаваныя, вядомыя толькі ёй, мастаку, шматфарбныя лірычныя пісьмы... Многія ўсхвалявала, запомнілася так, што нават цяпер, пакінуўшы выстаўку, ведаеш, дзе і як размешчана ўпадобная рэч. — Галоўнае — на доўга запомнілася тая мясціна і людзі, з якімі знаёміўся мастак, неспакойны, прагны да вандроўкаў, улюблены ў шырокі свет.

Творчасць Алесі Паслядовіч шанавалі і да гэтай сустрэчы. Яе добра ведаюць як таленавітага графіка-ілюстратара. Далека вядомыя яго выдатныя ілюстрацыі да пэммы Якуба Коласа «Сымон Музыла», якія некалькі год назад экспанаваліся на Усеагульнай мастацкай выстаўцы. Заўсёды са святочным настроем бярэў у рукі кніжкі, аформленыя Алесіем Паслядовіч. Шмат чаго прымятага гаварылася пра яе стайноўку графіку. Заключыўшы лемінградскі ўніверсітэт імя Рэліна, мастак ужо колькі год паспяхова працуе ў Мінску.

Новая сустрэча... Тут ніколі не вымавілі словы «каляровага фатаграфія», якія часта чуеш, калі пачынаецца размова пра сённяшняе выяўленчае мастацтва. Гэта сустрэча з мастаком вострага зроку і шчырага сэрца. Гэта па маю думку, менавіта, сучасныя спродкі мастацкага пазнання жыцця, спродкі невызначаны, але глыбока чалавечныя, з той добрай умоўнасцю, калі прымятае дамысціць агульнае, з мяккасцю незадуўчанага штырха, які першая ўсмішка раніцы на палітэстам воблаку, з акварэльным падфарбаваным альбом, які пішучы мастацтвазнаўца, «падцветка».

На другім лісце — морскі рэйд вясноў: фарбы ішчыя, бо ішчы час, пэўна — падвечар, там і мора бэззаве.

Сапраўднае свята фарбаў у «Вінаградцаў» буршты і чырвоныя золата жніўня, спеда-шызы цень на гарачай зямлі... Толькі, здаецца мне, неба павіна быць у такую пару зазмужаным і горы павіны тапіцца ў смуге дзямей, але нічы чамусьці выпінае запалта ральфефіна, да дрэбязей, і таму ўсё ўспрымаецца паасобку, неба і горы «ішчыны» на першым плане.

Рабындратан Тагор пісаў, што мастацтва азначае сабой перамогу чалавека над светам пры дапамоце сімвалаў прыгажосці. Вядома, гэта не абстрактныя сімвалы сучаснага Захаду. Гэта знакі таго запавянага, за якімі — глыбокая эмацыя: сунінае рыха маленства, святляны крмк парадочка за туманымі дугамі, зялёная гілзавая медзь у зорным акончыку, дзе прымаўся першы бой; аламанка

Дзякую, Алесі! Анатоль ВЯЛЮГІН.

Савецкі характар

Здаецца, ніколі не былі такімі прыгожымі чэрвеньскія дні, як у 1941 годзе. Багаты ўраджай спеў на палях, збожжа стаяла ў рост чалавека, прырода шнодра адпачывала людзям за іх старанную працу. Жыццё з кожным годам становілася ўсё лепшым, прыгажэйшым і багачэйшым.

Маладой Савецкай дзяржаве ішоў дваццаць чвэрты год. Усеюды савецкія людзі былі заняты мірнай стваральнай працай. Толькі 6 жонч і радавацца, як раптам...

...21 чэрвеня позна вечарам я вяртаўся ў крэпасць. Ішоў не спяшаючыся, ноч была ціхая, глыбокая, маўкліва.

Мінуў Паўночную браню, Усходні форт, мост праз раку Мухавец, Трохарацкую браню і ўзяў кірунак направа. Дзе-нідзе чуліся асобныя галасы чырвонаармейцаў. Я падняўся на другі паверх. Таварышы мае ўжо спалі глыбокім сном. Не спалі толькі дзяўчыны і дзяжурныя на 455-му палку. Я лёг і моцна заснуў.

Прачнуўся ад моцнага выбуху, падбег да акна, але ў гэты час выбуховая хваля выбіла шыбы з рамы. Асколкі шыбы парэзалі мне твар. Над крэпасцю ўзляцела полдыма. Яго баровыя язікі асвятлілі небасхіл. Зямля і неба склаліся ад моцных выбухаў. Сярод руін ляжалі першыя ахвары гітлераўскага разбою, стагналі параненыя.

Я камандаваў: «Да зброі! За мной!» Калі спусціўся з другога паверха ўніз, дык там сустрэў дзяжурнага на штабе лейтэнанта Анатоля Вінаградцава. Я запытаўся, у чым справа. Ён паглядзеў на мяне і адказаў: «Вайна». Вінаградцаў намагаўся звязвацца са штабам дывізіі, але нічога не выходзіла: сувязь была перарэзана. Лейтэнант Вінаградцаў — валавы камандзір, уздольнік фінскіх б'яў, арданжонца. З ім мы і прыялі камандаванне падпарадкаванымі 455-га палка і 37-га асобнага батальёна сувязі.

Пасля налёту авіяцыі і артылерыйскага абстрэлу, першы штурм фашысцкі атрад уварваўся праз Цярэспальскую браню ў Цытадэль. Як толькі вораг разварыўся ўздоўж казармаў 84-га стралковага палка, мы нечакана ўдарылі ім у фланг. Немцы былі разрэзаны на дзве часткі. Адну з іх прышчынілі да ракі Мухавец, а другую дабілі байцы 333-га стралковага палка. Толькі частцы фашыстаў чухаліся на час схавання ў касцёле.

У гэты час немцы абыйшлі нас праз Паўночна-Заходнюю браню і зямляны вал, мабыць, з мэтай атакаваць з тылу і ўварвацца праз мост Мухавца. Але і тут яны пачыпілі наўдзачу...

Пасля гэтай няўдалай атакі фашысты сталі кідаць на нас адну за другою штурмавыя групы, кожная з гэтых груп дзейнічала ў сваім напрамку. Цэнтральная плошча крэпасці была ўслана трунамі. Вораг стараўся абшыць нас, каб абрэзаць наш раён абароны ад Холмскай і Цярэспальскай брані і будынка інжынернага Упраўлення крэпасці. Мы вырашылі ўзмацніць кругавую абарону...

Вінаградцаў узяў з сабой два ўзводы і паспяшаўся туды. Я застаўся ў раёне абароны, каб трымаць пад агнём плошчу, а станкавая кулямётная сканцэнтравалі на вала берага Мухавца... Адначасова Вінаградцаў і лейтэнант Папоў распачалі рукапашны бой на масту праз Мухавец. Насіла моста ўжо гарэў. Курсанты, пеханіцы, сабёры, сувязныя штыкімі і гранатамі знішчалі фашыстаў, скідаў іх у рэчку. Вада афарбавалася ў барвовы колер, а труны плылі быццам дрывы на рачным сплыве. Мы захапілі многа аўтаматаў, гранат і ішчай зброі.

Два фашысты залезлі на гарніца казармы 455-га стралковага палка. У іх была задача — знішчыць наш кулямётны рэліз, які касіў ворага на вала Мухавца, не даваў яму падняцца. Я заўважыў гэта і таксама кінуўся куды. Там, у паўмроку, прышчыну аднаго фашыста да сцяны, скапіў яго за ногі і скінуў з даху; другі гітлеравец спачатку разгубіўся, але затым штыком дзвойчы мне параніў нагу. Неўзабаве я і яго скінуў з гарніцы ў Мухавец.

Атака была адбіта. Наступіла на момант цішыня. Фашысты ўключалі гунагаварыцель і пачалі нас агітаваць, здавацца ў палон. Зарадніку сярод нас не аказалася.

Таму немцы накіравалі супраць нас танкі. Яны прайшлі ў цэнтр крэпасці і прамоу наводкай білі па амбразурах і вокнах казарм. Нам даваўся перабрацца з першага паверха на другі, а затым зноў на першы і ў падвал. Наверсеце засталіся толькі назіральнікі. Вораг меў добрую зброю, а мы — мелі нязломную волю да барацьбы. Як толькі танкі ўвайшлі ў Цытадэль, фашысты зноў кінуліся на штурм. Ланцуг за ланцугам, з закасанымі рукамі, з аўтаматамі напатагове, яны ішлі на

БРЕСЦКАЯ КРЕПАСЦЬ У МАСТАЦТВЕ. Руіны Цярэспальскай вараг. Малюнак І. Мядведзева.

У ПЕРШЫ ДЗЕНЬ

(Раздзел з новай апавесці «Агнём гартавання»)

Спачатку на блакіт нябёсе выплыў адзін кржасцік самалёт. На момант ён зашчыў сонца. А затым над горадам пачалася мітуляга. З аэрадрома, што быў на ўскраіне горада, шыбнула ўгору некалькі самалётаў. Нешта глуха завурачвалі ў вышыні, зкружваліся, быццам вільняе кола, — і то адзін, то другі самалёт залімаўся і палітаўся на замак чорнай хваляй, краданулі апошнім пошлем. Гэта з бокм наглядзілі ўсе. Бачылі і мы з Марылькай і Сяргеем. Хлопчыку, мусіць, падабалася такое вядоўшча і ён, павісваючы, захапалася:

— Татачка, татачка, зірні, як прыгожа! — Прыгожа! — з бокм паўтарыў я. — Ты нічога яшчэ, малеча, не разумееш.

— Што ж нам рабіць, Макарка? — затрыпалася Марылька.

— А тое, што і ўсім людзям, — адказаў я, бо і сам не ведаў, што нам рабіць, куды падацца. Вайна! Яго гэты страшнае слова. Мы ўсе пра яе часта гаварылі, чыталі ў газетках, на розных вайсковых і асялянімаўскіх зборах вучыліся хадзіць паходамі, практыкаваліся, хто хутчэй надзею прывагаз, і ўсё ж, калі яна прышла, была нас асабліва для тых, хто не шюкаў пораку, была страшыніца і незразумелай навадай. Дзе хіба толькі для тых, хто не шюкаў пораку? Для хіба Гэта вядо было ўсюды. У горадзе, дзе кожны мірны ранак пачынаў жыццё ў нейкім усталяваным, ладажным рытме, адразу нежк усё парухалася, і хоць горад быў не блізка ад граніцы, выдалася, што ён вост-вост павінен прыняць на сябе ўдары фашысцкіх дзямей. Я падкалодныя вужкі, папаўлі розным чуткі: быццам Мінска ўжо зусім няма, быццам немцы высыпалі такі дэсант, якога ніяка сіла не адоле.

На вуліцах быў гармідар, і ўсе нарабілі тая пажара, што заняліся пасля першых бамбёжак. Асабліва жалівы пажар быў на нафтабазе. Чорныя клубы дыму даставалі неба, а вогненныя язікі залівалі на ямы ўсё, што трапілася ім. Яны кідаліся, як жыжыны, быццам хачелі захлывнуць увесь горад.

— Макарка, што гэта дзецепа? — лемантуе Марылька.

— Вайна! Хіба ты не разумееш, што на вайне тады павіна быць, — адказаваў я, старанічыся быць як маця спаканішым, быццам мне не ўпершыню бачыць гэтакае. — Трэба от нам некуды схавання, а то і сюды можа падляць бомба.

— Макарка Васільевіч, — нехта тузае мяне за руку.

Зірнуўшы. Бачу нашу рэдзкіўную вахцёршу цётку Насцю. Гадоў колькі назад яна неак прыбілася да рэдзкіцы і з таго часу кожную ноч драмала на зэдліку пры рэдзкіўных дзвярах. Немудрашчю сваю службу яна нешла добра і нічо не дашукаўся, хто яна і што яна. Аднаго разу мне даваўся позна засядзецца на дзяжурстве, і цётка Каця разгаварылася са мною. Як на споведзі, прызналася мне, што ў час калектывізацыі яе чалавека раскулачалі і саласі з дзямей немаведама куды, а яна гасцявала ў роднай сястры тут, у горадзе, і гэтак узцелала, астаўшыся, нібы круглай сятрога.

— Сястра памерла летась, дык мне няма да каго і галаву прыкінуць, — скардзілася цётка Каця.

Я паспаўваў жанчыне і сказаў, каб яна не ўваля гэтага ў вушы рэдзкіцы, а то прагоніць.

— Макарка Васільевіч, — ішчэ больш настойліва тузае мяне за руку жанчына, — Рэдзкіцар кажаў, каб вы хуценька беглі ў рэдзкіцу.

Я адразу ўспамінаю, што па суседства з намі ў двары школы ёсць вялікае бомбасховішча, і загадваю Марыльчы бегчы з Сяргеем туды. Марылька з момант стайць у перапачуцы і глядзіць услед мне. Сяргейка памкнуўся бегчы за мною, але Марылька схавала яго за ручку. Я прыспяваю крок. Старанічыся не адстаць, трымаю за мною цётка Каця. Яна не гаворыць, а як бы галосіць па нобожку:

— Што гэта дзецепа? Гэта ж, мусіць, капен снугу, Макарка Васільевіч. Гэта ж, мабыць, тая гіену вогненна, — кажа яна і відае вачыма туды, дзе бунуе пошны пафтабазы.

Вайна! — адказаваў я адным словам. Праз увесь каліор у рэдзкіўны парачыніны дзверы, быццам там пагуляла віхура. Падлога ўся ўслана паперамі.

— Марылька! — зноў крычу я ў адцаі, але Марылька не абываецца.

— Можна, яна дзе ў ішчыных сховішчы, — кажа старая, што нядаўна кляла Гітлера, — А калі і тут, дык хіба ты яе, дзетка, знойдзеш.

Я сапраўды адчаўся знайсці Марыльку з Сяргеем і выйбег са сховішчы з намерам зноў заскочыць дадому: можа, яна там? Але ў пакой зноў пуста. Я чамусьці адчуў, што быццам мы гэты пакой пакінулі не от толькі што, а даўно ўжо. Здавалася, усё з'нічалася ў ім, і рэчы сталі быццам чужыя. Адно на сталае стале падрытаваны з уагнанымі вечама прылас. Зірнуў у яго і яны бы ўспоміў, што ў мяне ў рошэ яшчэ і раскіні і павіна быць чам: на сталае ляжалі выдзілка, кілабас, кансервы, булка. На ўвесь жа дзень хачелі набраць наскуду, Але я не ўзяўся есці. Папаўмаў прыдуць, Марылька з Сяргеем, дык ніхай хоць пад'ядуць. Можна, яна ідзе бліжэй нічога і не дастане, сам ж бачыў, як выгладзіла палцы ў магазінах. Але хіба гэтага чацвёрціца гарэжкі Марылькі з Сяргеем не спатрыбніца. Я адкаркаваў бутэльку, раскруціў у руцэ, як гэта робяць аматары выпіць з фокусам, і набгом выпіў, нічым не закүсіўшы. Думаў, што адразу ат'янею, звязалася з ног; я ж ніколі па-столькі не піў. Але ў галаве толькі трохачкі зашумела і сет нежк, здаецца, паружавеў, а тая вухміла, якая склалася ў зямлю, страдліўна зенітка чулася ўжо як не натуральныя, быццам хлопчы, выгнаўшы на папас жывёлу, ляскалі на яе даўжэзнымі пугамі.

Схапіў аркушк паперы і напісаў: «Марыля, любя ма май! Шукаў вас і не знайшоў. Іду ў ваенкамат. Хто яго ведае, ці пабацька больш, Беражы Сяргейку, які сваё вока Калі што тут непярэлікі будучы, дык дабрыцца аж да Рагазіна. Там, мабыць, бамбамі не будучы. Глядзі сама, як жыць, як быць. Цяпер я нубраў зі здолее быць табе памагачам. Абдымаю і цілаю вас. Набарыцеся духу, мацуйцеся, мае ролчыны...

На вочы накіналася цяжкая, як волава, слязя. Няўжо гэта такая нялюдская наша рогстан?

Плыву на нетрывалых нагах па Сялянскай, пераходжу Савецкую і выкіроўваюся на Саловую вуліцу. Зялёныя прысалды аж млеюць ад гарачыні. А вуліцы нейкія іпакшыны, не такія, як былі ўчора: маўклівыя, панурныя, сумныя.

А ўсё ж гарэлка дзе сабе знаць. Яна, мабыць, дабралася і да нераў і трохачкі прыгудшыла боль, трывогу. Хмель кідае трохі на ўхабы, але я стараюся, намагаюся трымацца так, каб нічым не выдалаць свайго хмелю.

На Садовай ля знаёмага кожнаму камандзіру запасу двухпавярховага дома натоўлі паліцы. Чалавек у вайсковай форме стайць на нейкім узвышні і выгуквае прозвішчы. Яго не вельмі чуцьно. Але тая, што бліжэй, падполюючы выказнае прозвішча і паўгарты яго. Потым, калі той, каго выклікалі, абываецца, па руках над галавамі да яго ідзе паперка.

Гэтакі чынам пад самы вечар прыйшла і да мяне паперка, у якой павадалася, што з трыма з'явіцца ў размяшчэнне часты на Волатаўскую вуліцу, маючы пры сабе пару чыстай біязны, кубак, лыжы і на два лілі праніўтну. Я пры сабе нічога гэтага не меў. Трэба, можа, было вярнуцца і ўзяць сабе тое. Але знайсціся мужчыны, якім таксама прадлізалася з'явіцца на Волатаўскую, у мяні пайшлі, маючы намер паглядзець, што там дзесяца, а потым нанач вярнуцца дадому.

На Волатаўскай былі ваенныя казармы. Покы ўвехаў у лагера і двор казармаў нагадаў нешта пахінутае людзям: валаўны параскланыя спартыўныя прылады, некаторыя дзверы і вокны на будыніках былі накрываць забіты аполкам. Цяпер двор быў поўны істрыжанага ішчы людэ. Тут былі мабілізаваныя не толькі з горада, але і з бліжэй раёнаў. Ішла абмудзворка сал

ПРА ТЫХ, ХТО ВИСТАЯЮ

Книги «Аб тых, хто вистаяю» напісаў не прафесійныя пісьменнікі. Але, працягваючы яе, разумееш, што не напісаў яе М. Яругін не мог. Неўтаймаванна думкі, паміць аб слаўных абаронцах горада Леніна ў гады Вялікай Айчыннай вайны, аб такіх блізкіх і слаўных бацьках таварышах, многіх з якіх загінулі, але не прапусцілі ворага ў горад-герой, не дала спакую аўтару, былому ўдзельніку баяў за Ленінград, камандзіру ўзвода супрацьтанкавай артылерыі... Ніхто не ведае ўзгорачка, пад якім ляжаць яны... А ў сэрцы і памяці аднапалчакі ў вобразы жывуць, гарачы нягасна. Тут і ўсемагутны час бесцельны. Не забудзе іх і памяць народная. Знойдзены красавіцы, знойдзены гусляры, і ўважліва глядзіць гэтыя героі ў песьнях, у легендах, вершнях.

Шмат ужо напісана выдатных твораў у розных жанрах аб ленінградскай эпоху. І там не менш чытаеш не адрыўкамі, а цэлымі часткамі і дэталістай франтавых сіл, гераічных і трагічных, абдымаючых праявы чалавечых і гуманітарных, у іх глыбокай праўдзівасці і чалавечасці.

М. Яругін расказвае аб першым, самым цяжкім ваенным годзе, аб баях за Ленінград, які адбыўся з верасня 1941 года да сакавіка 1942 года пад Калінінам, баях крывавага і бесперапыннага, хоць яны мелі ў асноўным масшавае значэнне і не ўпаміналіся ў паведамленнях Саўінфарбюро. Падзеі ленінградскай абароны адлюстраваны ў кнізе так, як яны былі бачны самому аўтару, вайсковому камандзіру. Памяць сэрца дапоўніла дэталізацыя запісаў М. Яругіна, надала ім суб'ектыўную афарбоўку, лірычна-ухваляваючы інтанацыю.

Аўтар падрабязна апісвае ваенныя абставіны, характарыстыку салдат і камандзіраў. Перад чытачом праявіліся імя і індывідуальнасць воякаў. Шырока і ярка адлюстраваны ў кнізе бытавыя, штодзённыя бок вайны — барацьба людзей за жыццё, супраць холаду, голаду, смерці. Аўтар знаходзіць веліч і гераічнае ў прастае салдацкім адносінах да сваёй справы. Бесперапынная перамена баявых пазіцый, баі, атакі былі часткай штодзённага жыцця воякаў, прымычальна, хваля і вельмі небяспечнай справай, якая патрабавала канцэнтрацыі і напружання ўсіх фізічных і духоўных сіл. І пацягнулася за дзямі дні незмяненнай турмы. Паўднёвыя, атакі. Паўднёвыя і зноў наступленне. І гэтак без канца, без краю, без перапынку, без

але ды бачыць і чуе ўсюды смерць. Ён толькі тое і ведае, што задуў Ленінград, а яшчэ далей адзінаццаць, а яшчэ далей і напружвае ўсе свае сілы для нагнання ўдару ворагу пад дзесятае рабрэ.

Дух няскоранасці, суровай рашучасці, вера ў перамогу пастаянна спадарожнічаюць героям кнігі «Аб тых, хто вистаяю», выяўляючы ў тыповых сітуацыях ваеннага жыцця.

Аўтар не закрывае вачэй і на тыя адмоўныя з'явы, што мелі месца ў нашай арміі, асабліва ў пачатку вайны. Гэта — часовае разгубленасць, недастатковае тэхнічнае забеспячэнне арміі, выпадкі базіліанасці, бездакладнасці, кар'ерызму, шкурніцтва, збрэдкі. Паказваючы адмоўныя з'явы, раскрываючы трагічныя абставіны вайны, М. Яругін настойліва выяўляе не гераічнае праўду і мужнасць савацкіх патрыётаў.

У кнізе сустракаюцца малючкі смерці, але адсутнічае смакаванне жахаў, груба паучыцельнае малючкі. Смерць — гэта не толькі жалезная непалажлівасць вайны, але і пана перамогі. Разам з гэтым у падзвігах савацкіх патрыётаў адсутнічае самаахвярнае асуджэнне фантастычна-фаталістаў. Героі шукаюць не смерці са славай, а перамогі над ворагам.

М. Яругін напісаў кнігу, якую выношаў шмат год. Безумоўна, можна знайсці ў працяглай істэрыі, кароткіх фразачках дэмаганіі, памылкі мемуарыста недакладнасці стылю, можна ўказаць на фрагментарнасць асобных эпизодаў і сцен.

Не забудзе і не ўсюды аўтар умеў адбіраць факты, правільна акцэнтаваў іх, а таму дэталістай, часта бытавае ў кнізе. Іншы раз занадтае галоўнае — высакорства дзюў савацкіх воякаў, высокую свядомасць іх паводзінаў. Хацелася б сустрэць ва ўспамінах пра франтавое жыццё артылерыйскага падраздзялення, у якім ваяваў аўтар, большае адчуванне суровага жыцця і барацьбы ўсёй крыві ў той грозны ваенны год.

Там былі і іншыя істотныя новыя, шырэйшыя перспектывы, перастаны быць нейкім замкнутым «кавалкам» ленінградскай эпохі. Аднамі словам, аўтар не ўсюды ўдзяляў увагу да аб'ектыўнасці, да той філасофіі падзей і фактаў, якая надала бачанаму вышэйшую, мастацкую праўдзівасць і пераканаўчасць.

У гэты дзень мая чарга на абмундзіроўку не падыйшла, азінак даюму мяне не пунцілі, загада-лі ўсім ісці ў пустыю казарму нанач.

Над казармай раз-пораз ляталі фашысцкія самалёты. Мусіць, галы прарыхалі, што тут добра цяль да іх. На самым вялічкім казармы, дз ко-міна, яшчэ загалі, заложыў да вайны, каб абста-ляваны спецыяльнай камат, на якім цыпер стаў сцяверныя зеніты куліметы. Пра іх дзяржылі салдаты. Але адна: як толькі налятаў самалёт, разлік куліметы некуды знік. Фашысцкія лётчыкі набраліся такога нахабства, што, высюва-чыся з кабіны, махалі кулікамі: маўляў, мы вам пакажам. Куліметы са сваіх чатырох ствалоў мо-бы гэтак касануць, што ў тых фашыстаў назаў-седы б аднаго ахвата ваяванне. Мы, як толькі налятаў самалёт, хаваліся з відэакулі і азілі ў аднаго пятакі: чаму не страляе куліметы? Ды-таліся ў сержантаў, якія тут распардажэліся на-калі мабілізацыі, што напачатку зборнага пункта капітан Гулявічкі аздаў загад куліметчыкам не-страляць па самалётах, не ўражываць фашы-стаў, каб яны не разнеслі ўсю тую. Для самога капітана салдаты выкапалі глыбокую ў рост ча-гуку матора, кідаўся туды, як апантаным. Сержант гэта паказаў мне капітану Гулявічкі. Гэта быў вы-сокі, стройны, пунці, як балерына, з тонкай, пе-ратыгнутай на апошняю дзяржкі папругі талій палец. Абмундзіраванне на ім было, быццам ён сабраўся на не вайну, а на парад. Твар смуглявы, на верхняй губе вузкія тропачкі шырыліся за-нодраў носа. З-пад ёўражкі з блішчым казы-рком як бы выпісаліся імаляваныя чорнай тушшю бакенбарды, што даходзілі тропачкі ніж-эй мочак вушэй.

На змрэнні зноў павіўся самалёт. Ён паволь-на кружыў над прычым раёнам горада. Лётчык да таго высюваўся з кабіны, што, заледзя-лі, ён вось-вось выклучыцца. Нехта з сержантаў не вытрымаў і страўлі з вінтовак. Вядома, ён не па-ціўліў ні ў дэтках, ні, можа, нават у самалёт, мо-нават лётчык і не пацугу тэ страўлі, бо ён нік-не рэзгаваў на яго. Затое страўлі пацугу капітан Гулявічкі. Як толькі самалёт аддаліся, ён вы-скачыў з траншы і закрываў на ўвесь двор:

— Хто страўліў, пятаў ў вас? Сержанты пераклікаліся позіркамі. Нарэшце, вяспавата сержант падбег да капітана і да-лажыў:

— Я страўліў, таварыш капітан! — Хто вам заглаў? — Сэрца загалела, таварыш капітан, фашыста-біш. Вінтовка не ўтрымалася, сама страўліла. — А вы ведаеце, што ўчнілі злачыства? — Ніч не, таварыш капітан! — Дык ведаеце: сваім страўлам вы дэмаскіра-валі нас і тым самым зрабілі злачыства. — Не ведаў, таварыш капітан. Я думаў, як-дэ толькі павішча фашыст, па ім трыба стра-ляць. — Думаў! — перакрываў капітан. — За тае свядомства пад суд трыба. — Вывадаў, таварыш капітан. — Глядзіце, каб гэта было апошня раз.

На мукляй казарменнай аэрамантанаванай па-длозе ў тую ноч не заснуў і на волае. Усё думала-ся-думалася, як яно будзе. Думалася не толькі пра сябе, — пра ўсю краіну, пра яе вялікую бяду, што неспадзявана нізрынула ёй на галаву.

Радзіма! Кожная тва сцяжынка нібы пратора-на маймі нагамі. Кожная твае дрэўца нібы пасад-жана маймі рукамі. Кожны каласок, што расце на тваёй зямлі, нібы пасеяны і ўспешчаны маймі клопатамі і працай. Кожны камень на бруку вуліц тваіх гарадоў быццам мною пакладзены. І от ця-пер недзе на бруку тваіх вуліц грміць падкутам крокам фашысцкіх бот; твае цябе водарнае па-тэра як разрываецца ад енку матара; па тваіх палецях сцяжках блукаюць, як прывід, фашысцкія ваўкі. Як жа не больш сэрцу, як жа тут пацэп-на прыглыні сады кліматэраў па дваццаць-трыццаць і ў яго аж гудуць патраджаныя ногі. Я нават залязлаўшы ім. Каб жа заснуць. У не гэты і гора і боль прарокляць лётчы. Вушы жа чалавек у сі-нім палюшым гарнітуры пад гальштукам, мусіць такі, спіль, накрушшы кепкаю вочы? Толькі я гэ-так падумаў, як чалавек павярнуўся, з твару спаўна кепка, і я пацугу:

— Чаму вы не спіце, таварыш Шыянок? — А адкуль вы мяне ведаеце? — Вас многа хто ведае. Журналіста ды не ве-даць. З год там назав в на нашым заводзе бы-лі. Яшчэ са мной гутарылі. — Памятаю, — адказаў я, хоць і нік не мог прыгадаць, калі гэта і пры якіх акалічнасцях бы-ло. — Маё прозвішча Марніч, калі выпадкова за-быўся...

Мучалі сержанты. Мучалі і мя, мабілізава-ны, хоць і бачылі, што страўліў куць, а палітам-на воепаў таваром сержант, які ляжаў непалаж-на ад мяне пад сцяно. А капітан Гулявічкі не ўймаў-ся:

— Дык вы мо' і Леванюку ведаеце? — Чаму ж мяне ведаць, яны ж мае суседзі. — І яру ведаеце? — Хто я не ведае. Цяпер ё ёсь вучыца ведае. Мабыць, і вы туды даходзілі? Пасля трыцца т м-жа дым знік на руках лаяйла. Стары нік не можа даць рады да гудузе яе прывесці.

Мне не хадзіла, больш таго, балюча было слухаць гэта: усё такі, я некалі хацаў яе, і мо-нават тропіць чынаваты, што яна стала такою. Не хадзіла рашучасці павяваць за чалавек. Але, каб не змяшчыць самому сабе, я прапаў Мары-нічу:

— Даваліце хоць тропкі пастім. Хто яго ведае, ці дэвалюцэна нам цыпер калі выпасціла. На двары была летняя ціхая ноч, якая ўжо ішла на спад, на шыбы вокан напылава шраўн сцягнута. Я наставіў кайнер ніжка і, паклаўшы галаву на нейкі чурбак, заплюшчыў вочы. За-плуючы адно для прыліку, каб толькі адкара-скацца ад гораў для Марыніч. А думкі-думкі, асабліва, калі заплюшчыў вочы, не давалі быту. Перад вачыма стаяла запалкавая, разгубленая Марылька. Мне здавалася, што на тое самае су-гаранне, у якое я не даў рады пралеці, упала самая вялікая бомба. Бачу Сяргейку: на яго вя-лікіх, гэтакіх, аж у маці, светла-блкітых вачах, застылі, як бабіны, дзве слязы і нік не могуць скінуць. Хлопчык і ён смецць, гледачы на патру-леў. Тым ў пагладзе яго, мабыць, бачыць дакор. — Дык мы пойдзем, таварыш сакратар парт-кома. — Даўно гэта вы сакратаром парткома ста-лі? — пытаю я. — Ды от нядаўна выбраў. — Мы стамі з Леванюком на тратуары, і ён мне расказвае, як бы хочучы апраўдзіць пільнасць па-трулеў, што паводле вестак, якія наступілі ў го-рад, фашысты выклучілі групу дыверсантаў і шпёнаў, апраўтучы ў нашу форму. Дык от і мабілізаваны рабочыя каманды на вылоўліванне іх.

— А хіба ў цябе ніжка документа няма? — пытае Леванюк. — Як на тое ліха, усё свае грамадзянскія да-кументы здуў у часць, а вайсковыя яшчэ не па-спелі выдць. — А партыйны білет? — Я хлапосе за заложку кішэню штапоў і намі-ваў білет. Ён спраўдзіў са мною. Але, мусіць, та-му, што партыйны білет у нікому нідзе, апроч партыйных органаў, не паказваў, я і сказаў па-трулеў, што ніякіх документаў у мяне няма. — Андрэй Піліпавіч праўды мяне аж да самай Са-вондай вуліцы. Па дарозе мы гаварылі пра ўсе, але пра Іру ні ён, ні я ніводным словам не ўспом-нілі. — З Савадай было ўжо рукой падць да казар-маў, і я падзякаваў ёй вылоўце, што ён выкавіў мяне з такой непадобнай буды. Трой-чы падлаваўся, як лаўна сэрбы і сьвякі, рас-сталіся. Мабыць, надоўга, калі не назаўседы.

М. Яругін. «О тех, кто вы-стоял». Выдавецтва АН БССР, 1961.

А Д В А Ж Н Ы Я

22 чэрвеня 1941 г. Золак. Толькі што ў Маскву прыбыў у штаб дывізіі старшы лейтэнант Рубен Ібаруры. Палкоўнік Якаў Рыгоравіч Крэйзер быў здзіўлены. Ён ведаў, што Р. Ібаруры знаходзіцца ў адпачынку. «Што адражыва-лася?» — спытаў у яго камандзір дывізіі. «Нічога не ведаю, — ад-казаў ён, — маці развіталася са мною і сказала, каб я неадкладна вярнуўся ў сваю кабы». Палкоў-нік Крэйзер стаў залушчывацца.

Так пачыналася вайна. Было за-гадана рыхтаваць дывізію на фронт. 26 чэрвеня яе часткі былі ў Оршы. Войны Пралетарскай дывізіі пачалі займаць абарону. Раз-ведчыкі капітана Цыганкова зра-білі глыбінную разведку пад Слаўным і Барысавам. Камандзір дывізіі Крэйзер і камісар Маш-коў аддаў загад сваім часцам заняць абарону ў раёне Барысава. Часткі дывізіі пад бамбэжыяй ва-рожай авіяцыі сталі на Берэзі-не. Іх падтрымлівала танкавае падраздзяленне. Камандваў пе-радавым атрадам палкоўнік Глуз-доўскі. Войны прынялі на себе першы бой з гітлераўцамі. Фа-шыстам не ўдалося з ходу фар-сіраваць раку. Вораг быў спыне-ны.

Геройскай смерцю ў баі загіну-лі разведчыкі — камуністы па-літрук Пачапоў і радзест Голе-наў. Бранявік, у якім яны знахо-дзіліся, быў падбіты. Гітлераўцы акружылі машыну, хочучы ўзяць у палон воякаў. Але бацькі выра-шылі змагацца да апошняга. Яны стралялі з гарматы і куліметы на ворагу. Па бранявіку фашысты адкрылі агонь з супрацьтанкавай гарматы. Снарад разарваўся па-між прэзідыялі коламі бранявіка. Другі прабы запасы бак з бен-зінам. Машына загараўся. Кон-чылася боіспраца. Пачапоў ад-чыніў лід і кінуў гранату на га-лоўны гітлераўцаў. З палювак машыны чулася песьня: «Это есть наш последний и решительный бой...»

перца раку. Войны ўзарвалі мост у раёне Веселаго. Гітлераўцы пача-лі будаваць новую пераправу. Як толькі немцы аўтаматычна і маташчылісты ступілі на пантон-ны мост, на іх з усходняга берага ўпасаліся кулі. Нашых куля-мётчыкаў падтрымлівалі артыле-рыя. Увесь дзень на гэтым участ-ку ішлі жаросткі баі. Варажыя авіяцыя бамбала, мінамёты аб-стрэльвалі нашы агнявыя пазі-цыі. Батальён капітана Шпелёва ў баіх 1—2 ліпеня ў раёне Ве-селаго ўпарта супраціўляўся, тры разы адбіў спробу ворага пе-раправіцца праз раку Берэзіну.

2 ліпеня фашысцкім танкам удалося прарывацца праз мост на ўдальні Маскву — Масква, які не быў ўзарваны. Камандванне пра-ціўніка выклучыла на правым беразе дывізіі парашутны десант. Стварылася крытычная станові-шча. Камандзір палка маёр Ф. Новікаў выставіў на правы фланг першы батальён. Варажыя аўтаматычна амаль усё былі зні-шчаны, толькі некаторым удало-ся схаватца ў лес. У час лікві-дацыі дэсанту адважымі і ўме-льным камандзірам праявіў сабе слаўны сын іспанскага народа. Ён з ваймаі роты прабраўся ў тыл дэсанту, нечакана для ворага па-паў на яго і вырашыў заход бою. Сам Рубен Ібаруры ў крытычнае хвіліну з куліметам у руках ад-біў контратаку фашыстаў.

На працягу трохдзённага бою на рубяжы ракі Берэзіны ў раёне Барысава фашысты страцілі звыш адной тысячы забітымі і паране-нымі, дэсяткі танкаў, гармат і мінамёт, звыш ста атамашынаў. 12 самалету, сотні маташылаў.

Баі працягваліся на другіх уча-сках абароны. На рубяжы Бе-дзьянскага ручая ля вёскі Малая Крумка быў вялікі танкавы бой, які кіраваў капітан С. Пронін. Пад вечар поле бою пакрылася туманам і дымам. Самён Пронін стаў у адкрытым локу ваёў і кіраваў боем. У гэты момант ён быў забіты. Скончыўся бой. Мно-

гі танкі ворага сталі нерухо-вымі, разбітыя, гаралі. У раёне Бабра воіны батальёна Д. Шпелёва пасля жорсткага бою трапілі ў акружэнне, з якога пад бамбэжэю авіяцыі вышлі без страт. 7 і 8 ліпеня бацьці Д. Шпелёва змагаўся ля вёскі Перавалочнага. Тут праходзіла штыка Маскву — Масква. Войны адбілі некалькі атак ворага, зні-шчылі 16 танкаў і да паўтары роты фашыстаў. Камбат быў па-ранены, але не пакінуў поле бою. Героямі палілі зрабіў арты-лерыст-камамолец Мікола Дзімі-трэў пад Талачынкам 13 ліпеня. Ён заўважыў, што на яго ідуць танкі ворага. Камасмолец адкрыў агонь па фашысцкіх машынах. Ад прамого пападання загараўся адзін танк, за ім — другі. Фа-шысты снарад за снарадам пасыла-лі па гармаце М. Дзімітрэва. Загінуў разлік. Снарадам адбіта правая стаяна гарматы, а сам Дзімітрэў цяжка паранены. Танк камасмолец падляўся на ногі, за-раўліў гармату, выстраўіў — па-дбіты яшчэ адзін танк. Грымець страўлы траншага, наводчыка. Сна-радны снарад ішоў надочычка. Бой зашчыў. Танкі былі затрыманы, не праішлі.

Дзімітрэў падбіў і падліў 13 танкаў. Урачы дасталі з цела Мі-колы 17 асколкаў. Герой-артыле-рыст выжыў, дужы арганізм пе-рамом.

За геройскай падзвігі ў першых баях супраць фашысцкіх ордаў сотні воінаў дывізіі былі ўдасце-ны высокіх узнагарод. М. Дзімі-трэву і камдзіру Я. Крэйзеру прысвоена званне Героя Савацка-га Саюза. Ордамі Леніна былі ўзнагароджаны капітан С. Пронін, ардамі С. Пронін, Д. Шпелёў, ардамі Чарнога Сягта Р. Ібаруры і многія іншыя воіны.

Л. ЧВАНАУ, старшы навуковы супрацоўнік Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Мучалі сержанты. Мучалі і мя, мабілізава-ны, хоць і бачылі, што страўліў куць, а палітам-на воепаў таваром сержант, які ляжаў непалаж-на ад мяне пад сцяно. А капітан Гулявічкі не ўймаў-ся:

— Дык вы мо' і Леванюку ведаеце? — Чаму ж мяне ведаць, яны ж мае суседзі. — І яру ведаеце? — Хто я не ведае. Цяпер ё ёсь вучыца ведае. Мабыць, і вы туды даходзілі? Пасля трыцца т м-жа дым знік на руках лаяйла. Стары нік не можа даць рады да гудузе яе прывесці.

Мне не хадзіла, больш таго, балюча было слухаць гэта: усё такі, я некалі хацаў яе, і мо-нават тропіць чынаваты, што яна стала такою. Не хадзіла рашучасці павяваць за чалавек. Але, каб не змяшчыць самому сабе, я прапаў Мары-нічу:

— Даваліце хоць тропкі пастім. Хто яго ведае, ці дэвалюцэна нам цыпер калі выпасціла. На двары была летняя ціхая ноч, якая ўжо ішла на спад, на шыбы вокан напылава шраўн сцягнута. Я наставіў кайнер ніжка і, паклаўшы галаву на нейкі чурбак, заплюшчыў вочы. За-плуючы адно для прыліку, каб толькі адкара-скацца ад гораў для Марыніч. А думкі-думкі, асабліва, калі заплюшчыў вочы, не давалі быту. Перад вачыма стаяла запалкавая, разгубленая Марылька. Мне здавалася, што на тое самае су-гаранне, у якое я не даў рады пралеці, упала самая вялікая бомба. Бачу Сяргейку: на яго вя-лікіх, гэтакіх, аж у маці, светла-блкітых вачах, застылі, як бабіны, дзве слязы і нік не могуць скінуць. Хлопчык і ён смецць, гледачы на патру-леў. Тым ў пагладзе яго, мабыць, бачыць дакор. — Дык мы пойдзем, таварыш сакратар парт-кома. — Даўно гэта вы сакратаром парткома ста-лі? — пытаю я. — Ды от нядаўна выбраў. — Мы стамі з Леванюком на тратуары, і ён мне расказвае, як бы хочучы апраўдзіць пільнасць па-трулеў, што паводле вестак, якія наступілі ў го-рад, фашысты выклучілі групу дыверсантаў і шпёнаў, апраўтучы ў нашу форму. Дык от і мабілізаваны рабочыя каманды на вылоўліванне іх.

— А хіба ў цябе ніжка документа няма? — пытае Леванюк. — Як на тое ліха, усё свае грамадзянскія да-кументы здуў у часць, а вайсковыя яшчэ не па-спелі выдць. — А партыйны білет? — Я хлапосе за заложку кішэню штапоў і намі-ваў білет. Ён спраўдзіў са мною. Але, мусіць, та-му, што партыйны білет у нікому нідзе, апроч партыйных органаў, не паказваў, я і сказаў па-трулеў, што ніякіх документаў у мяне няма. — Андрэй Піліпавіч праўды мяне аж да самай Са-вондай вуліцы. Па дарозе мы гаварылі пра ўсе, але пра Іру ні ён, ні я ніводным словам не ўспом-нілі. — З Савадай было ўжо рукой падць да казар-маў, і я падзякаваў ёй вылоўце, што ён выкавіў мяне з такой непадобнай буды. Трой-чы падлаваўся, як лаўна сэрбы і сьвякі, рас-сталіся. Мабыць, надоўга, калі не назаўседы.

Гераіскай смерцю ў баі загіну-лі разведчыкі — камуністы па-літрук Пачапоў і радзест Голе-наў. Бранявік, у якім яны знахо-дзіліся, быў падбіты. Гітлераўцы акружылі машыну, хочучы ўзяць у палон воякаў. Але бацькі выра-шылі змагацца да апошняга. Яны стралялі з гарматы і куліметы на ворагу. Па бранявіку фашысты адкрылі агонь з супрацьтанкавай гарматы. Снарад разарваўся па-між прэзідыялі коламі бранявіка. Другі прабы запасы бак з бен-зінам. Машына загараўся. Кон-чылася боіспраца. Пачапоў ад-чыніў лід і кінуў гранату на га-лоўны гітлераўцаў. З палювак машыны чулася песьня: «Это есть наш последний и решительный бой...»

перца раку. Войны ўзарвалі мост у раёне Веселаго. Гітлераўцы пача-лі будаваць новую пераправу. Як толькі немцы аўтаматычна і маташчылісты ступілі на пантон-ны мост, на іх з усходняга берага ўпасаліся кулі. Нашых куля-мётчыкаў падтрымлівалі артыле-рыя. Увесь дзень на гэтым участ-ку ішлі жаросткі баі. Варажыя авіяцыя бамбала, мінамёты аб-стрэльвалі нашы агнявыя пазі-цыі. Батальён капітана Шпелёва ў баіх 1—2 ліпеня ў раёне Ве-селаго ўпарта супраціўляўся, тры разы адбіў спробу ворага пе-раправіцца праз раку Берэзіну.

2 ліпеня фашысцкім танкам удалося прарывацца праз мост на ўдальні Маскву — Масква, які не быў ўзарваны. Камандванне пра-ціўніка выклучыла на правым беразе дывізіі парашутны десант. Стварылася крытычная станові-шча. Камандзір палка маёр Ф. Новікаў выставіў на правы фланг першы батальён. Варажыя аўтаматычна амаль усё былі зні-шчаны, толькі некаторым удало-ся схаватца ў лес. У час лікві-дацыі дэсанту адважымі і ўме-льным камандзірам праявіў сабе слаўны сын іспанскага народа. Ён з ваймаі роты прабраўся ў тыл дэсанту, нечакана для ворага па-паў на яго і вырашыў заход бою. Сам Рубен Ібаруры ў крытычнае хвіліну з куліметам у руках ад-біў контратаку фашыстаў.

На працягу трохдзённага бою на рубяжы ракі Берэзіны ў раёне Барысава фашысты страцілі звыш адной тысячы забітымі і паране-нымі, дэсяткі танкаў, гармат і мінамёт, звыш ста атамашынаў. 12 самалету, сотні маташылаў.

Баі працягваліся на другіх уча-сках абароны. На рубяжы Бе-дзьянскага ручая ля вёскі Малая Крумка быў вялікі танкавы бой, які кіраваў капітан С. Пронін. Пад вечар поле бою пакрылася туманам і дымам. Самён Пронін стаў у адкрытым локу ваёў і кіраваў боем. У гэты момант ён быў забіты. Скончыўся бой. Мно-

Мучалі сержанты. Мучалі і мя, мабілізава-ны, хоць і бачылі, што страўліў куць, а палітам-на воепаў таваром сержант, які ляжаў непалаж-на ад мяне пад сцяно. А капітан Гулявічкі не ўймаў-ся:

— Дык вы мо' і Леванюку ведаеце? — Чаму ж мяне ведаць, яны ж мае суседзі. — І яру ведаеце? — Хто я не ведае. Цяпер ё ёсь вучыца ведае. Мабыць, і вы туды даходзілі? Пасля трыцца т м-жа дым знік на руках лаяйла. Стары нік не можа даць рады да гудузе яе прывесці.

Мне не хадзіла, больш таго, балюча было слухаць гэта: усё такі, я некалі хацаў яе, і мо-нават тропіць чынаваты, што яна стала такою. Не хадзіла рашучасці павяваць за чалавек. Але, каб не змяшчыць самому сабе, я прапаў Мары-нічу:

ШЛЯХ ВАЕННАГА КІНААПЕРАТАРА

Перад вамі здымак грозных ваенных год. Крайні справа чалавек у сіплай ваеннай форме — беларускі аператар Іосіф Вейнроўчак са сваім знаменным спадарожнікам — кінакамерай — на перадавых пазіцыях за некалькі гадзін да вы-звалення Харкава ад гітлераўцаў.

З першых дзён Вялікай Айчыннай вайны І. Вейнроўчак разам з іншымі са-вацкімі кінааператарамі ўзяў у рады муніхных абаронцаў шырокае сродкамі ба-ювай кінапалюшчыстай нібычанае ў гісторыі варажскай фашысцкай ваяніцы, паказваючы ў дакументальных кінадрамах муніхнасць, стойкасць і непакінуць веру ў перамогу нашых воякаў.

У афіцэрскім шчыналі з кінааператарам на грудзях І. Вейнроўчак абедзвю-ты тысячы кіламетраў франтавых дарог, не раз глядзючы смерці ў вочы, стараючыся як магчыма шчыльна адзінаццаць кінааператарам да Масквы, беларускі кі-нааператар даваў для кінааператараў шматлікіх кадры аб муніхных абаронцах са-вацкай сталіцы: пасля разгрому гітлераўцаў пад Масквой здымаў баі за Маскву і, нарэшце, быў закінуты на парашуце ў глыбінні тылу ворага да народных мсціўцаў Браншчынаў. Там яму ўдалося адлюстравач на півніку іх смельні-налету на акупантаў, поўнае небяспечна і трыгоў партызанскае жыццё. Потым ён пабыў у адрэзаным украінскім партызанам, на чале якіх стаяў Каўтан і Сабур-аў. Знятыя І. Вейнроўчым кадры аб барацьбе народных мсціўцаў супраць акуп-антаў паслужылі асновай для дакументальнага фільма «У тыле ворага» і былі ўключаны таксама ў націўны «Дзень вайны», над якім працавал